

Частина перша. Дуель

Стрілялись ми.

Баратинський

Ex Вітъко, Вітъко!..

25 липня 1964 року в селі Великі Чаплі мала відбутися незвичайна подія: о сьомій годині ранку Вітъка Горобець буде стрілитися на дуелі з Петром Білим за селом, біля третього колгоспного ставка. Якраз отам, де три плакучі верби до самої води схилили свої довгі гнучкі віти, де колись Вітъка потай від рибника витяг на вудку отакезного дзеркального коропа, котрого в нього потім украв кіт Васька...

Умови дуелі:

- 1) Дистанція — 12 кроків.
- 2) Зброя — вогнепальна.
- 3) Право первого пострілу — Вітъка Горобець.
- 4) Секунданти: Федъко Котигорошко (старший) та Юрко Гречаний.

Ой ти, перше кохання!..

Сьогодні субота. Теплий зоряний вечір. Набігавши за день, Вітъка Горобець стомлено сидить на колоді біля свого двору і неуважно слухає свого секунданта. Федъко Котигорошко вже вкотре намагається оптимістично запевнити Горобця:

— Ти його з ходу клацнеш!..

— А якщо він мене?..— Вітъка задумується.

— Тоді для тебе все найгірше вже буде позаду,— зітхає в темряві секундант.— Тільки носа не вішай. Он дід Свирид каже, що двічі не вмирати, а раз — не минувати.— Секундант зневажливо сплювує і пофілософському закінчує: — Всі ми колись помремо!..

— Фе-е-дъко-о-о! — зненацька лунає на вулиці.— Де ти, бісів сину?
Біжи кабакової каші їсти, бо батько тобі дасть!

— Мені пора,— зводиться Федъко, підтягуючи штани.— На жаль, я не можу з тобою провести останню ніч. А ти в цю ніч не спи.

— Чо-чого це? — удає спокійного Вітъка.

— Так належить,— розводить Котигорошко руками.— Я читав у романах. Перед дуеллю герой мусить усю ніч ходити по хаті і думати про даму свого серця.

— Фе-е-дъко-о-о! — рознеслося знову по вулиці. — Та вже каша захолонула!..

— Іду-у-у! — кричить Федъко і на ходу тисне Вітъці руку.— До ранку!
Нікому ні слова!..

Вітъка, залишившись сам, зітхає... Може, це остання його ніч? Може, завтра лежатиме він біля ставка з простреленими грудьми і над ним у жалобі схилятимуться три плакучі верби?.. Ех, ліпше не думати таке проти ночі... Та все ж він стає у позу і з пафосом,— а це значить, що на все горло,— декламує, дивлячись на зорі:

В полдневный жар в долине Дагестана

С свинцом в груди лежал недвижим я;

Глубокая еще дымилась рана,

По капле кровь точилася моя...

— Вітька? — чується насмішкуватий батьків голос із-за тину.— Чого ти ото проти ночі виєш?.. Ану, марш спати.

Робити було нічого, і Вітька понуро поплівся до хати. "Ex,— думав він, — яке безкультур'я! Людина, можна сказати, смерті в вічі дивиться, а їм — чого виєш?"

— Іди молока вип'єш,— зустрічає мати в сінях.

Вітька вагається: пити молоко чи не пити? А раптом це не дозволено перед дуеллю? Шкода, що Фед'ка немає, а він усе знає. Та голод бере своє. Вітька жадібно спорожняє кухоль холодного солодкого молока з хлібом і заходить до хати. Батько вже сидить біля печі та латає чоботи. Під вусом у нього мигнула ледь помітна іронічна посмішка і зникла.

"Ладно, смійся,— думає Вітька,— побачимо, як ти завтра засмієшся, коли дізнаєшся"...

Після молока Вітьці страшенно хочеться спати, так би оце й упав. Та вчасно згадує наказ секунданта ходити всю ніч по хаті і думати про даму свого серця. Заходжується сонно крокувати з кутка в куток, натикаючись на стільці. Де вже там думати про даму свого серця, тут аби на ногах утриматись.

— Та чого це ти швендяєш по хаті, як на цвіту прибитий? — кричить батько.— Ось не метеляй та не затуляй мені лампи!..

Заходить мати.

— Вітюньчику! — пильно дивиться на сина.— Що це з тобою? Чого ти такий зачумлений? Може, в тебе живіт закрутів, га? То я зараз піску нагрію та прикладу.

Вітка не встиг заперечити, як мати поставила діагноз:

— Точно, живіт болить. Постривай, я хутенько нагрію...

I Вітка Горобець, мужчина з життєвим стажем в чотирнадцять неповних років, мирно захрапів на всю хату з піском на животі, та так, ніби не йому завтра доведеться із зброєю в руках ставати до бар'єра та цілитися в Петра Білого і ніби не йому старший секундант Фед'ко Котигорошки, витерши рукавом під завжди мокрим носом, подасть жахливу команду: "Вогонь!.."

I натисне Вітка на гачок, і вирветься із дула вогонь...

Ех, Вітко, Вітко, гаряча твоя голова!.. I треба ж було тобі отак відчайдушно закохатися у Гальку Козачок! Опам'ятайся, Вітко, доки ще надворі ніч і доки у тебе пісок на животі, бо завтра вже буде пізно... Візьми себе в руки, ти ж справжній мужчина, Вітко!..

Ну що з того, що Галька хитро поводила тебе за носа, а тоді безжалісно відхилила твоє перше кохання, гарячіше за найгарячіший вогонь, і надала перевагу іншому? Звичайно, радіти тут немає од чого, але й відчаюватись та ставати до бар'єра — теж... I взагалі, коли ти, Вітко, встиг закохатися у Гальку? Ну, подумай, коли? Ви ж разом росли, ще й дружили в дитинстві. А може, це сталося тоді, як вона вчила тебе свистіти? О, в свисті Галька могла заткнути за пояс будь-якого

чаплівського хлопця! Пам'ятаєш, якось ви йшли вулицею, а попереду вас дріботів дід Свирид і ніс Двох здоровенних оселедців (у клятому сільмазі ніколи немає паперу!), а Галька заклала два пальці в рот і ніби ж легенько свиснула...

А діда Свирида так тіпонуло од того свисту, що оселедці — блись! — і шубовснули у калюжу. Що й казати, здорово вміла свистіти Галька, як була малою! Це тепер вона соромиться і згадувати про те своє вміння, а тоді — ого-го!.. На всі Великі Чаплі лунав її свист!..

А скільки ви з Галькою та з Федьком Котигорошком, теперішнім твоїм секундантом, зробили тоді набігів на баштани та сади; скільки груш, яблук, слив, абрикос, динь та кавунів переносили ви в своїх пазухах; скільки передрали гороб'ячих та сорочачих гнізд; скільки перекупалися у ставку; скільки переходили у школу, перехапали двійок; скільки билися і скільки мирилися; скільки десятків кілометрів переганяли м'яча з ганчірок; скільки порвали штанів та спідниць; скільки позбивали колін та подряпали облич; скільки збудували куренів з лободи; спільна перекаталися на ковзанах і саночках; скільки переграли у війну, перемокли під дощами, перемерзли зимами; скільки перепадали з дерев, і скільки перечіплялися за машинами, і скільки шофери переперіщили вас шлангами; скільки шкір на вас облізло під сонцем, скільки ви мільйонів слів переказали, перекричали, переторохтили, а ніколи ти й не думав, що в Гальку Козачок можна закохатися!

І раптом в один чудовий день ти зовсім-зовсім іншими очима глянув на свою товаришку з довгою косою. На свою біду ти побачив, що в ней гарні чорні очі-оченята, такі ж wavі, й такі привабливі, і такі бездонні, що прямо диво дивне, як ти міг раніше на них дивитися і не бачити їх?.. Як ти міг раніше не бачити, що в ней тоненька шия і маленькі груди, важкі коси й довгі, примхливо вигнуті брови, тоненька, немов вирізьблена, фігурка й чарівна посмішка, що вона вся струнка, весела й швидка, як вогонь на сухій соломі?

Ну, побачив, що вона гарна. Але нащо ж було так закохуватись? Щоб почалося твоє велике страждання? І до чого ж ти достраждався? До дистанції в дванадцять кроків? До команди: "Вогонь!" Ех, Віťко, Віťко, гаряча твоя голова!.. Сопеш тепер з піском на животі, а що ти завтра робитимеш?..

Спи, мужчино чотирнадцяти неповних років, а ми розкажемо людям, як довело тебе перше кохання до забороненої законом дуелі...

Творчі муки Федька Котигорошка

Лихом цивілізованого людства, на думку Віťки Горобця, були перший зубний біль і перше безнадійне кохання за формулою: "Він її любить, вона його — хтозна!" Із зубним болем він ще якось міг боротися: піти до фельдшера, і той таки вирве триклятого зуба. А куди поткнешся з другою хворобою, що саме прогресувала? Де, на якому клаптику землі є станція швидкої допомоги безнадійно закоханим? Принаймні у Великих Чаплях такої станції ще не було. І невідомо, чи скоро вона з'явиться. А мовчки страждати від палкого безнадійного кохання у Віťки вже не було сили: мусив же він відкрити перед кимось свою наболілу душу, сподіваючись на пораду та бодай хоч співчуття.

І Віťка Горобець вибрав для цього Котигорошка. По-перше, вони були дуже близькі приятелі й рідко який день не зустрічались. По-друге, Федько вмів тримати яzik за зубами. Друзі не схожі були один на одного. Віťка — високий, худий, з рідким білявим чубчиком — не міг і хвилини спокійно всидіти на місці. Запальний і рвучкий, він так швидко ходив, що маленький товстий і флегматичний Федько мусив бігати за ним підтюпцем. Цей дванадцятирічний опецьок (якого за смаглявість по-вуличному називали Жучком), здавалося, не ходив, а котився на своїх коротеньких ногах. По-третє, старша Федькова сестра працювала бібліотекаркою в сільському клубі, і Федько змалку мав доступ до тих книжок, яких дітям суворі педагоги не рекомендували давати. Федько вибирав книги на свій смак і ковтав їх десятками. Міг терпляче лежати на одному боці цілий день і ще терпляче читати семисотсторінковий

роман, від обсягу якого у Вітъки йшов мороз по спині. І хоч часто Федъко не розумів прочитаного, але це не відбивало в нього охоти до читання. Особливо багато читав Котигорошко про кохання і вважав себе в цім ділі знатцем-теоретиком. Отож до нього за порадою і надумав звернутися Вітъка.

— Ти вмієш берегти страшну таємницю? — поцікавився Горобець.

— Та я!.. — Федъко підтягнув штани, бо завжди доношував батькові і завжди вони в найважливішу хвилину намагалися недоречно з'їхати вниз.

— Та я клянуся!.. Авторитетно! Сирою землею і рідною матір'ю, що мовчатиму, як риба. Тъху, тъху, тъху!!! Та щоб мені з місця не встати, та щоб...

— Вірю,— обірвав Вітъка потік страшної клятви і сказав з нарочито байдужим виглядом: — Так от, я покохав.

— Xi-i-i!! — аж присів здивований Федъко, і його осоружні штани поїхали вниз.— Оце здорово! І насправді?

Вітъка похмуро кивнув.

— До могили?

— До могили.

— Xi-i-i... А як ти покохав? Свідомо чи активно? — Федъко часто вживав у розмові вичитані слова.

— Узяв і покохав. Що ж тут такого? Для мене це дуже просто.

— От здорово,— все ще не міг отямитись Федъко.— А я ще й не додумався закохатися, а читати про це читав. А хто ж вона, дама твого серця?

— То не дама, а Галля Козачок.

— От диви-и-на!.. А ти ж їй хоч натякнув?

— Ще ні.

— Тю! А яка ж тобі вигода з кохання, якщо вона не знає? Треба негайно ж їй освідчитись у коханні, бо так заведено. А то висушить тебе любов, доведе до могили...

— Як же їй освідчитись? — поцікавився Вітъка.

— Способи є різні: від ультиматуму до сліз.

Федъко сунув палець у рот, як робив це у найважчі хвилини, і задумався. Думав він довго, а Вітъка все чекав і чекав. Мовчанка затягувалась.

— Потрібна серенада! — нарешті твердо сказав Федъко.

— Серена-а-да? — в першу мить аж злякався Вітъка.

— Так, на даному етапі, як каже наш міліціонер, тебе врятує тільки серенада!

Вітъка мовчав, бликаючи білявими віями, поворушив тубами, ніби пробував на смак, що воно за диво таке — серенада — і зрештою чесно признався:

— Але я н-не знаю, що це таке...

— О-о, серенада!! — захоплено вигукнув Федько, ніби все життя тільки те й робив, що мав справу із серенадами.— Серенада — пісня пісень закоханих! Їх у всіх іспанських романах закохані своїм дамам співають. От! А ти що — гірший?

Вітка не хотів пасти задніх.

— Тільки де я візьму її? В нашому сільмазі серенад не продають.

— Напишемо,— коротко мовив Федько.— Серенада — це вірш. Не ликом же ми шиті. Зокрема — ти. Ти й мусиш створити вірша про кохання.

— Я ніколи не писав віршів! — жахнувся Горобець.

— Але ти маєш друга, котрий за тебе не те, що серенаду напише, в огонь і воду за тебе піде! — з пафосом вигукнув Федько.— Будь спокійний! Матимеш свою власну серенаду. О, ми ще втримо носа всім іспанським закоханим! — І закінчив, ляснувши Вітку по плечу: — Не блискай так перелякано, я тобі вірша-серенаду за годинку придумаю!

Горобець здивувався:

— Але ж я закоханий, а не ти.

Та на світі білому ще не було такої ситуації, з якої б не зумів викрутитися Федько Котигорошко.

— Ну й що ж? Поети про все пишуть. І навіть про те, чого й самі не знають. А вже з одним віршем якось упораюсь. Аби у вірші-серенаді "серце билося", "кров вирувала". І щоб мені, чи пак тобі, голубе сизий,

світ без неї немилим був і щоб я, чи пак ти, палав та благав її покохати тебе.

— Точно! — вигукнув вражений Вітька. — Ти грамотний. Як у душу мені заглянув.

— Дещо знаємо,— підтягнув Фед'ко штани. — Ходімо кудись у холодок, і я тобі придумаю такий вірш, що Галя сама за тобою бігатиме.

Саме цього й хотілося Вітьці.

Котигорошко гайнув додому, схопив зошит та олівець, і приятелі подалися під грушу. Тут Фед'ко ліг животом на траву, поклав перед собою зошит, сунув в рот олівець і задумався. Вітька не міг спокійно всидіти і, схопившись, закружляв навколо товариша, заглядаючи в зошит.

— Ну, скоро там?..— запитав через кілька хвилин.— Чи ти заснув?

— Ти закохався, а хочеш, щоб я миттю про твоє кохання вірш створив? У кожного поета повинні бути творчі муки.

— Чортів Жучок! — спалахнув Вітька.— Ще й кепкує!.. Пиши, бо я не витримаю...

— Витримаєш,— заперечив Котигорошко.— І раптом проспівав:
"Дорогая Галю, я тебе кохаю!"

Вітька з несподіванки аж присів.

— Здорово. А головне — точно!

Минуло ще кільканадцять нестерпних хвилин, і врешті Котигорошко прочитав такий вірш:

Дорогая Галю,

Я тебе кохаю.

Серце в грудях б'ється

І до тебе рветься.

В жилах кров вирує

— І любов мою нуртує.

Світ мені не мiliй,

І не милі ріки.

Сам стаю я не свiй,

Ти моя навіки,

Я навіки твiй.

— Ну, як? — звівся Федъко на ноги.— Якби я ще помучився трохи і щоб Галя мені подобалася, то я й не такий би вірш склав.

— Здорово! — радів Вітька.— Тільки чому ти написав, що мені не милі ріки?

— А з чимось же я повинен римувати слово "навіки",— пояснив Федъко.— Не бійся, поети часто так роблять. От тільки треба, мабуть,

поставити Галине прізвище, щоб не нарватися на якусь іншу Гальку. І в кінці ще додати: як покохаєш мене, то я носитиму тебе на руках.

— Е, ні,— запротестував Вітъка.— Я не хочу.

— Бо дурний. Це тільки так говориться. Жінкам дуже подобається, коли обіцяють на руках носити. Ти зобов'язаний їй обіцяти золоті гори, а там що буде.

— Е, ні,— знову запротестував Вітъка. — Брехати я не буду. Золотих гір не хочу обіцяти, бо в мене всього десять копійок. Як кохає, то хай кохає з десятьма копійками.

Вітъка повертів у руках аркуш паперу, знизав плечима.

— І що я мушу робити з цією серенадою?

— Тю! — здивувався Федъко.— Та це ж простіше простого. Ти мусиш її проспівати. На даному етапі! І діло в шляпі, як казав наш завмаг, коли продав з-під прилавка фетрові капелюхи.

Вітъка нічого не міг уторопати:

— Але де співати?

— Та вже ж не біля контори колгоспу чи сільради! — вигукнув Федъко.— Ясно, що біля Галиної хати. Під самісіньким вікном, щоб серенада її за саме серце взяла... І будь здоров! Це ж простіше простого.

— Ти так говориш, ніби сам щовечора тільки те й робиш, що співаєш серенади,— здивувався Вітъка.

— Дещо можемо! — гордо сказав Федъко.— Та ти не дрейф! Головне — почати... Як ото в опері: а-а-а... Потягнув, а далі воно тебе саме потягне й поведе.

— Куди? — оторопів Вітька.

— Ну...— на мить розгубився Федъко, але швидко знайшов вихід,— туди, куди треба.

Вітька почервонів:

— Але ж я навіть співати не вмію.

— Це вже гірше,— зітхнув Федъко.

Вітька потупцявся, та нараз, щось згадавши, ляснув друга по плечу:

— Брешу!.. Я можу співати: "Чижик-пижик, де ти був?"

Федъко досить авторитетно зауважив:

— З таким репертуаром даму свого серця не завоюєш... Чижик-пижик... Сам ти чижик! Серенаду про любов треба співати, а не про чижика... Ти ж не милостиню просиш, а серце дами своєї завойовуєш!

— Ex!..— вихопилось у Вітьки.— Пропала моя любов! І це все через твою серенаду! Написав таку, що й не заспіваєш!

— Та хто ж знат, що ти не тямиш співати! — виправдовувався Федъко.— Тобі ведмідь на вухо наступив, а я винен.

— Знат, знат!..— передражнив його Вітька.— Опинивсь я з твоєю серенадою, як рак на мілкому!

Федъко рішуче підсмикнув штани і бадьоро сказав:

— Не падай духом. Щось зараз придумаємо. Бо що б там не було, а Галю Козачок треба вкручувати. Покоряти на даному етапі, як каже наш міліціонер. Зрештою, ти ж не в колгоспній художній самодіяльності будеш виступати, а в Галі під вікном. До того ж соловейки в бузку будуть тьюхкати — допоможуть. Кажу тобі, не вішай носа, у закоханих, я читав, і серця співають... І потім... Он дядькові Свириду не те що ведмідь на вухо наступив, а слон. А коли вип’є, то так співає, що Грицько Причепа відразу ж за сюрчик хапається і біжить селом, як на пожежу... А якщо п’яні співають, то закоханим і сам бог велів!

Вітъка нервово пересмикнув плечима.

— При чім тут бог, коли я закохався?

Цього й Федъко не знов. Але відчайдушна рішучість, як завжди, не покидала його.

— Вище голову, Вітъко!.. Я допоможу тобі співати!

— От здорово! — Вітъка на радощах аж обняв Федъка, та враз і охолов.— Слухай, Жучок, а сам ти співати вмієш?

— Ну... не вмію,— забурмотів Котигорошко.— Не пробував ще...

І, стукнувши кулаком себе в груди, вигукнув:

— Та заради тебе я готовий на все! Навчуся! Не святі горшки ліплять... Що, в мене рота немає? Та я...— Федъко не на жарт розійшовся.— Коли хочеш, як Карузо, заспіваю! Авторитетно клянусь сирою землею!

— Ур-ра! — вигукнув зраділий Вітъка.— Я тобі вірю! Починаймо!
Сьогодні ж підемо до Галі під вікно!

— Стривай,— спинив його Котигорошко,— до співів потрібна ще й гітара, сомбреро і місячна ніч.

І куди тільки техніка дивиться!..

Перші двоє питань Федъко вирішив швидко: гітару "позичив" у своєї сестри-бібліотекарки (зняв гітару з стіни, де вона висіла, і до слушного часу переховав її в клуні, засунувши в стару бочку), сомбреро... Із сомбреро вийшла невеличка затримка. Федъко довго метикував, де б цю штуку знайти, або хоч щось підходяще, котре б могло замінити сомбреро... На обережне Вітъчине: "А може, й не треба?.." Федъко рішуче запротестував:

— Ще що придумав! Сомбреро — найголовніший убір закоханих! Без нього і серенада не серенада, а просто так, бренъкання на гітарі. Балачки безвідповідальні і не хвилюючі! І до того ж ти мусиш покорити її за одним рипом.

— Так уже й з ходу? — засумнівався Вітъка.

— А чого ж його довго воловодитися ночами та горло дерти? — широко здивувався Федъко.— Прийшов, проспівав, переміг, як казав хтось із полководців. І готово! А без сомбреро — ні-ні! Треба з'явитися до Галі у всій красі!

Заради тої краси Федъко, покрутівши селом, нарешті прицілився до обійстя діда Свирида і, роблячи вигляд, що він щось загубив на вулиці, закрутівся біля тину... А на городі в діда Свирида стояло опудало, а на тому опудалі був бриль. Отакезний солом'яний, з великими крисами, прямо іспанське сомбреро! Тепер таких брилів із житньої соломи ніхто

вже у Великих Чаплях не плете, бо в магазині скільки хочеш капронових, та ще й з дірочками, щоб продувало вітерцем...

"А для чого якомусь там опудалу така розкішна сомбрера? — міркував Фед'ко, присипляючи свою совість.— Страхатиме горобців і без бриля, а Вітъці на відповідельне побачення позаріз треба... Та, зрештою, я не краду бриль, а тільки позичаю..."

Перелізши через тин, Фед'ко миттю "позичив" в опудала бриль, щасливо з ним вибрався на вулицю і покурів додому радий, що тепер уже нарешті можна починати операцію "Серенада".

Правда, потрібна була ще місячна ніч, а її вже не позичиш ні в сестри, ні в діда Свирида.

I, як на гріх, після обіду пішов дощ.

Та не просто пішов — негода, по всьому, затяглася надовго. Приятелі зустрілися з мокрими чубами і зовсім кепськими настроями. Як же тепер співати, коли і в рот дощу наллє!

— Не міг підождати хоч би день,— бурчав Фед'ко на адресу дощу.— Так уже йому приспічило поливати Великі Чаплі! Таку операцію нам зірвав!

Вітъка з ненавистю позирав на сльозливі хмари, котрі й не думали розходитися над Великими Чаплями, Фед'ко сердито підсмикував мокрі штани.

— В такий відповідельний момент пішов! Не міг іншого часу вибрати!

Минув ще один день, дощ не вгамовувався. Власне, й не дощ, а мжичка... Сіє й сіє... І ні кінця їй, ні краю!

— Дідька лисого на такому дощі заспіваєш серенаду,— бурчав Федъко.

Вулицею лопотіла зграйка мокрих, забръюханих хлопчаків. Втікаючи від дощу, вони на всю вулицю виспівували:

Дошику, дошику,

Припусти!

На бабині горщики,

На дідові капусти!

— Ей, ви!! — крикнув Федъко до хлоп'яків.— Я вам дам: припусти! Тут і так відповідальне побачення зривається через цю юшку.

І на третій день не вигодинилося...

А тут Федъкова сестра почала бідкатися, де це, мовляв, зникла її гітара, і чомусь надто підозріло позирала на Федъка, і той посилено сопів, уникаючи зустрічатися з нею поглядом... Далі — гірше... Дід Свирид, накинувши на голову й плечі мішок замість плаща, ходив по селу й питався, чи ніхто не бачив, яка це трясця потягла з опудала бриля, котрого він виплів ще в молодечі роки, коли підбивав клинці до своєї баби Параски.

А небо і не думало розпогоджуватися.

Федъко по кілька разів на день переховував бриля й гітару, боячись, щоб хто не зірвав Вітьці відповідальну серенаду. Та все бурчав:

— І куди наша техніка дивиться?.. Пора вже давно навчитися керувати дощами. От колись буде... Закохався ти, приміром, у Галю, натискуєш кнопку...

— Де кнопку? — не второпав Вітъка.

— Ну... не важливо де,— відмахувався Федъко.— Не перебивай. Де треба, там і поставлять кнопку. Так ось, ти натиснеш її, а тебе й питаютъ: чого треба? А ти й кажеш: так і так... Я сьогодні хочу співати Галі Козачок серенаду, прошу прислати у Великі Чаплі пристойну місячну ніч... І все. І будь здорові І є тобі місячна ніч. Бери гітару, сомбреру і — співай.

— Коли то буде,— зітхнув Вітъка,— Галя до того часу ще в когось закохається... Тоді скільки не натискую кнопку — діла не буде!

— Да-а... Техніка в нас ще відстає,— по-діловому сказав Федъко і підсмикнув штани.— Доведеться чекати в моря погоди.

Та нарешті на п'ятий день дощі вгамувалися.

Ще кілька днів чекали місячної ночі, бо Федъко авторитетно заявив, що без місяця не те... Серенада, мовляв, не так бере за серце.

Довелось чекати саме тієї ночі, котра, за підрахунками Федъка, повинна була взяти за живе.

Одного вечора вигулькнув молодик. Щоправда, такий собі, маленький, бліденський...

Федъко довго критично його розглядав і нарешті махнув рукою:

— Підійде!..

Серенада

І ось та мить настала.

Опівночі, як уляглось село і перший сон уже господарював у Великих Чаплях, дві постаті нечутно прошмигнули вулицею і спинилися біля очеретяного тину, з-за якого визирає розквітлий бузок і сповнював все навколо звабливими пахощами. За тином біліла причілкова стіна, двоє темних вікон мирно позирали собі на вулицю, не підозрюючи ніякої халепи... Над селом влив молодик, і від дерев, тинів та хат падали довгі, чорні тіні... Тиша... Тільки чути, як десь на ставку невгамовано кумкають жаби...

— На даному етапі потрібне соловейкове тъохкання, а не жаб'яче кумкання,— резонно зауважив Фед'ко,— але стерпимо... Ти, Вітъко, не клюй тільки носом і не позіхай на всю вулицю. Ти повинен не позіхати, а від любові трепетати.— Рішуче підсмикнув штани.— Можна починати!..

— Як це п-починати? — аж заїкнувся від хвилювання Вітъка.

— Не прийшли ж ми сюди всю ніч позіхати,— здивувався Фед'ко й смачно позіхнув.— Починай, як і кожний співак починає: розкривай пошире рота.

Вітъка тільки хотів було розкрити рота, як бриль діда Свирида з'їхав йому на лоба, а потім і на плечі.

— Задирай вище голову, щоб бриль не сповзав,— порадив Фед'ко.— Трохи завеликуватий, та нічого... І гітару візьми як треба.

— Так я ж гра-грати не вмію,— в останню мить згадав Вітъка.

— Бренькай, як зможеш, відступати вже нікуди,— знайшов вихід Федъко.— Хто опівночі буде дослухатися, як ти граєш. Головне, аби в тебе душа співала! Аби серце грало!..

Вітька нерішуче провів рукою по струнах, ті в різnobій загриміли, ніби скаржились на щось...

— Давай, давай,— підбадьорював його Федъко.— Та близче до бузку підійди, а я за твоєю спиною заховауся... Та сміливіше, сміливіше рота розкривай на даному етапі. Галя міцно спить, поки розбудиш, треба добряче погаласувати!

Вітьчина рука смикалась на струнах, але серенада, як на ту біду, геть-чисто вилетіла з голови, і він беззвучно позіхав розкритим ротом:

— Дорогая Галю, я тебе кохаю...— з-за спини підказував Федъко.— Та чи тобі мову відібрало? Співай швидше, бо так ми всю ніч тут проволоводимося!

Вітька зажмурився і — наче з мосту у воду стрибав — щодуху загорлав:

Дорогая Галю,

Я тебе кохаю.

Серце в грудях б'ється

І до тебе рветься...

— Тю, тю! — злякано закричав позад нього Федъко.— Соловейком треба заливатися, а ти ревеш, як бугай Кордебалет!

Соловейком Вітъка заливатися не міг, а тому й далі кричав під тином скільки було сили:

В жилах кров вирує

І любов мою нуртує...

— Ніжніше, задушевніше, на даному етапі,— корегував Федъко спів свого друга.— Ти ж не граків лякаєш на городі, щоб кукурудзиння не висмикували, а даму свого серця із хати викликаєш!

Вітъка спробував було ніжніше, але вийшло голосніше.

Тим часом десь закудкудахкали кури, злякано гавкнув собака... Та Вітъка, увійшовши в раж, нічого не чув, а горлав далі свою серенаду. Зненацька рипнули двері і на ганок хтось вийшов.

— Галя вибігла...— прошепотів Федъко.— Таки взяло... Тепер не підкачай... Піддай сердечного жару... Щоб вона, як лід на сонці, розтала...

Вітъка, сам себе оглушуючи, піддав жару:

Світ мені не мiliй,

І не милі rіki.

Сам стаю я не свiй,

Ти моя навіки,

Я навіки твiй...

Раптом почувся хриплій крик:

— І яка вона трясця виє серед ночі під хатою?! А бодай йому позакладало!! Сірко, Сірко, та хоч гавкни, іродова душа! Я в хаті не знайду місця, а він у будці хропе! А ті виють під бузком, як на погибіль!..

— Тю! Та це ж баба Хівря! — злякано крикнув Федько.— Ми переплутали хати й бабі серенаду співали! Тікаймо!..

Г-гав!!

Прожогом кинувся собака і зайшовся таким несамовитим гарчанням, що Вітъку й Федька наче вітром здуло. Вони тільки полопотіли холощами... Аж біля Фединої хати отямились і довго відхекувались та прислухались до собачого гавкоту, що здійнявся в селі...

— І треба ж було...— бідкався Федько.— Галя живе через три хати від баби Хіврі. І як ми переплутали двори. Пропала серенада ні за цапову душу!

— Це ти винен! — накинувся на нього Вітъка.— Не роздивився як слід... Починай, починай! Рота роззявляй... От і роззявив... Для баби Хіврі!

— Що з воза впало, те пропало,— махнув Федько рукою.— Добре, хоч гітари не загубили... Жаль, звичайно, серенади, та, як каже голова колгоспу, на помилках ми всі вчимося.— І, смачно позіхнувши, додав: — Ходімо спати, а завтра щось придумаємо. Кажуть, ранок вечора мудріший...— І тут його наче струмом ударило: — Стривай, Вітъко! Ідея! Для чого нам горло дерти, співаючи серенади, та ще під тином у баби Хіврі? Давай відішлемо поштою вірш у газету, його надрукують — от Галя й дізнається, що ти її кохаєш! Га? Здорово?

Так і домовились.

"Шановний товаришу Горобець!"

З того часу, як творчі муки Фед'ка Котигорошка полинули до Києва, Вітъка не знаходив собі місця. Чи надрукує газета їхній вірш? І Вітъка не пропускав жодного номера, жадібно гортав сторінки, до болю в очах вдивлявся в рядки... Батько тільки плечима знизував, не розуміючи цього раптового потягу сина до друкованого слова.

— Та чи вони сплять там у своїй газеті?.. Дочекаються, що Галя покохає когось іншого!.. — скаржився він Котигорошкові. А той тільки руками розводив.

Одного ранку приятелі вирішили піти на пошту і запитати, чи немає їм листа. Йшли мовчки, думали про одне й те не як важко бути закоханим. Раптом Вітъка оторопіло застиг на місці: з бічної вулички, широко усміхаючись, прямо на них ішла Галя Козачок. Ні, вона не йшла, а наче аж пливла, ледь торкаючись землі стрункими ногами в білих черевичках та гордо несучи маленьку голівку з товстою косою. Через плече висіла сумка з газетами, журналами, листами — під час літніх канікул вона працювала листоношою.

Фед'ко миттю сховався за Вітъчину спину, а звідти прошепотів:

— Оце влипли!..

— Привіт, орел! — дзвінко крикнула Галя і вдарила оторопілого Вітъку Горобця журналом по спині.

Вітъка розгублено мовчав. Як на біду, всі думки повилітали з голови. Ой любов, що ти тільки не робиш з нещасним хлопцем!.. Ну чого ж ти так жорстоко позбавила його дару межи? Адже він вродився балакучий, як сорока, може годинами безугавно тріскотіти. А тут стовбичить, немов хтось зашив йому губи. Вітъко, не стій стовпом, говори, говори, говори.

Чортів Вітька, мовчить! Мовчить та червоніє так зрадливо, що навіть білявий чубчик і той робиться червовим...

Ех, Вітько, Вітько, якби ти так не розгублювався, то побачив би, що й Галя якось змінюється, зустрівши тебе. Чомусь підозріло робиться веселою, а щоки у неї ледь-ледь рожевіють. І оченята спалахують якимось сяйвом. І ніяковів...

Ну, говори, говори що-небудь, чортів Вітька! То перше слово важко витягти з себе, а далі піде легше. Ну, тягни те слово, тягни пошвидше, білявий хлопчику!..

Ех, любов, мучителько людська! І до чого ж ти тільки довела балакучого і бойового хлопця? На яку ж ти муку поставила його стовпом посеред дороги і, немов вінником, підмела у голові, не лишивши жодної думки, жодного слова...

— Ти, напевне, не виспався,— пирхнула Галя,— та дорогою досипляєш?.. А де ж це твій Жучок?..

Фед'ко ображено засопів за Вітьчиною спиною.

— А, ю ти тут?..— сплеснула Галя руками (о, ті прекрасні дівочі руки!).
— Пробач, Федюшо. А чого це твій орел сьогодні на мокру курку схожий?
Стойть, як стовпчик. Може, він аршин проковтнув?..

— А Вітька закохався! — Фед'ко незчувся, як зірвалися в нього необачні слова. Прикусив, було, язика, та вже пізно: слово, як відомо, не горобець...

— Цить, Жучок нещасний! — нарешті таки заговорив Вітька.— Хто тебе просив за мене розписуватися?..

І тої ж хвилини Вітъка зірвався з місця і чкурнув, тільки курява піднялася.

— Ех, життя наше...— зітхнув Федъко і, похнюопивши голову, поплівся й собі додому.

Галя трохи постояла на місці, роздумливо мнучи газету, а потім наздогнала Федъка і заторохтіла, ласково зазираючи йому у вічі:

— Федюшко, дорогенький, не сердься на мене. Скажи, в кого Вітъка закоханий? Я тобі щось подарую... Ну, скажи, Федюшо...

Мовчить Федъко та сопе.

— Халви куплю! — у відчай запропонувала дівчина.— Солодкої халви, ти ж любиш халву, правда?..

— Ти хочеш, щоб я за солодку халву сказав, що Вітъка в тебе закоханий? — закопилив Федъко губу і підтягнув штани.— Я свого друга навіть за тонну халви не видам. І не проси!..

І гордий Федъко потрюхикав далі, радіючи, що встояв перед атакою, не спокусився халвою, яку понад усе любив. Не встиг він гаразд насолодитися своєю перемогою, волею і мужністю, як Галя вдруге наздогнала його. Але цього разу її гарне личко аж пашіло жаром.

— Ти знову із своєю халвою? — розсердився Федъко.— Мене на солодкому не проведеш.

— Ой, я забула за лист! — Галя уникала дивитися на Федъка, не піdnimala очей, щоб не видати себе.— Тут лист прийшов... Вітъці... Візьми передай... Ти молодець, Федюшо, а халви я тобі куплю!

І, тицьнувши Фед'ку голубого конверта, Галя не пішла, а полетіла, ледь торкаючись землі біlosніжними черевичками.

— То халва, то лист,— здигнув Фед'ко плечима та нараз, глянувши на адресу, ойкнув.

— Вітько-о-о! — закричав на всю вулицю. І покотився, вимахуючи листом.— З редакці-ї-ї лист!..

Вітька кулею вилетів з хати на той крик і помчав навстріч. Удвох розірвали конверта.

— "Шановний товаришу Горобець!" — жадібно читав Вітька.— Ого!

— Е-е, мабуть, не буде діла,— почухався Фед'ко.— Бо коли ховали колгоспного бухгалтера, то голова колгоспу теж над ямою отак починав: "Шановний товаришу Даценко!"

— Цить, Жучок! — тупнув Вітька і читав далі.— "Ознайомились з вашим віршем "Як я Галю Козачок здорово кохаю". На жаль, твір не підходить нам по темі".— Тобто як це не підходить?

— А це їм, мабуть, Галька не підходить,— висловив Фед'ко припущення.— Знала б вона, якого листа мені давала!

— "Дивно, що ви, живучи в селі,— читав далі Вітька,— не бачите, що зараз весна і довгоносики знищують посіви цукрових буряків. А замість боротьби з довгоносиками Ви пишете вірші про кохання.

Напишіть нам краще актуальну байку й засобами сатири затавруйте в ній довгоносиків. Це буде якраз по сезону".— Ні-і-чого не розумію,— здигнув Вітька плечима.

— А це вони хочуть, щоб ми їм наловили довгоносиків, затаврували їх, тобто одірвали їм голови, і одіслали безголових до газети.

— Хай самі ловлять і таврутъ!..

— А що там ще за мудрі поради?

— "Вивчайте класиків. З повагою. Літкон-султана-ант..." І якийсь підпис. А хто такі класики? їх обов'язково закохані повинні вивчати? І заодно й довгоносиків ловити?

Цього вже не знати і Федъко.

— Біс його розбере, чого їм треба на даному етапі, як каже наш міліціонер,— зітхнув він.— Чи довгоносиків таврутати, чи класиків вивчати? Казав тобі, що як ховали бухгалтера, то голова колгоспу теж над ямою починав: "Шановний товариш Даценко!" — і, звично підсмікнувши осоружні штани, недбало закінчив: — Добре, що хоч не радив йому вивчати класиків!..

Зілля, що приворожує...

На другий день сталася ось така подія, варта того, щоб її записати до історії Вітъчиного кохання.

Читаючи "У неділю рано зілля копала", Федъко Котигорошко зненацька ляснув себе по лобі й голосно вигукнув:

— Дурень!.. І як же я про зілля забув? Ай-ай!.. Приворожувати треба Галю на даному етапі! Щоб не Вітъка за нею сохнув, а вона за ним засихала. І перемога буде за нами. Ур-ра!..

І повеселілий Фед'ко чимдуж покурів вулицею за поміччю до баби Векли, котра добре зналася на травах і лікувала зіллям від усіх хвороб, в тім числі і рід сердечних.

"З цього б і треба було починати,— думав Фед'ко дорогою.— А ми вірша в газету слали! Та баба Векла зараз такого зілля дасть, що Галя по самі вуха закохається у Віт'ку... Бігатиме за ним, як тінь за хмарою в ясний день!.."

Баба Векла саме годувала курей у дворі.

— Тю-тю-тю, зозулясті, тю-тю-тю, попільнясті...

Фед'ко, влетівши у двір як ошпарений, розігнав курей, котрі з галасом кинулись вrozтіч, з переляку ледь не вбивши бабу Веклу з ніг, і випалив одним духом:

— Бабо Векло... хе-хе... виручайте... Здрастуйте... Потрібна... хе-хе... ваша поміч... Діло одне важливе горить!

Баба Векла, маленька, зігнута, із зморшкуватим, сухим личком, спираючись на ціпок, брала жменьку зерна в себе у фартусі, сипала й співала свої:

— Тю-тю-тю, зозулясті, тю-тю-тю, попільнясті...

На Фед'ка ж навіть не глянула.

Кури, все ще злякано позираючи на Фед'ка і сердито кудкудахкаючи, почали сходитися до своєї годувальниці. Тільки червонястий когут, злетівши на тин, горlopанив там, певно відчитуючи Фед'ка на своїй півнячій мові, що не гоже так безпardonно вриватися в чужий двір і лякати курей.

— Та ось цить ти!..— відмахнувся від крикуна Федъко.— Діло нагальне, нема коли з тобою розкланюватись.

— Тю-тю-тю...— почала стара.

— Бабо Векло! — вкрай був обурений Федъко.— Та я ж за поміччю до вас примчав... Людина, можна сказати, гине, а ви — тю-тю... Дайте хутчіше зілля, щоб приворожити Галю Козачок до Вітьки Горобця!

— Гась?... — баба Векла відігнула край вигорілої на сонці хустки і виставила маленьке вушко.— Ворожить?

— Та не ворожить, а приворожить! — Федъко, зіп'явшись навшпиньки, щосили крикнув бабі у вухо.— Приворожить, кажу, треба! На даному етапі!

— На якому етапі? — не второпала стара.

— Та це я так... Грицько Причепа так каже...

Стара забликала, дивлячись на Федъка.

— Причепу приворожить?

— Тю!..— Федъко аж об поли руками вдарив.— Та Причепа й сам причепиться, коли треба. Галю треба приворожить!

— До кого?

— Та вже ж не до сухої груші! — сердито вигукнув Федъко.— Глядіть не переплутайте, бо приворожите Галю не до Вітьки, а до когось другого, буде потім морока!

— Гась?..

— Та чи ви, бабо, зовсім оглухли? — ледів не зірвав голосу Федъко.— Кажу вам ясно: одну даму треба приворожити до одного... Ну, кавалера, чи що... Щоб вона втріскалась у нього. Щоб сохла за ним день і ніч... Ну що ж тут не ясного? Дайте пошвидше зілля — і ділу кінець. Бо в мене від цього крику аж живіт заболів!

— Гась?..— знову витріщилась стара.— Живіт, кажеш, заболів?

— Ага, покричиш вам у вухо, то й заболить!

— Коли живіт, то ходімо в хату, добрий молодець.

Спираючись на ціпок, стара пошкутильгала до хати, Федъко нетерпляче задріботів за нею. Коли переступив поріг і вдихнув духмяні пахощі трав, то здалось, що потрапив на луки. Всюди — на вікнах, на лаві — лежали пучки трав, висіли, позатикані за сволок, виглядали з-за коминів, з усіх кутків... У Федъка аж голова закрутилась від пахощів.

Тільки й подумав:

"Ну, коли в баби таке багатство, Галі амба! Так і присохне до Вітьки!.."

Стара довго перебирала то один пучечок, то інший, ходила в хижку, там шаруділа і нарешті принесла глиняний кухлик з якоюсь зеленкуватою рідиною, що пахла запашним чаєм.

— Пий, добрий молодець!

— Та я ж вам казав...— почав було Федъко, та стара перебила:

— Все допойняла, пий і буде по-твоєму!

Знізав плечима й, аби відчепитися, одним духом спорожнив кухоль.
Напій видався не таким уже й гідким, як сподівався Фед'ко.

— Нічого, пити можна,— по-діловому сказав він.— Галля за милу душу вип'є таке зілля. Головне, аби приворожило. Та налийте, бабо, побільший кухоль, щоб зілля активно подіяло. Не скупіться. Приворожувати треба не на один день.

— Гась? — не дочула стара.

— Побільший, кажу, кухоль наливайте! — крикнув Фед'ко їй у вухо.— Щоб подіяло!..

— Ага, ага, подіє,— закивала стара головою,— поспішай, добрий молодець, бо швидко подіє... Не вспієш потім...

— А зілля? — витріщився Фед'ко.— І що подіє?..

— Гась?..

— Тъху!.. Скільки вам кричать? Живіт уже болить від крику!

— Зілля від живота ти вже випив...

— Ой, що ж ви наростили, бабо? — Фед'ко аж за голову вхопився.— Та не мене треба було приворожувати...

— Гась?

— Не мене, кажу! — закричав Фед'ко.— А Гальку Козачок до Вітъки Горобця! Та я ж вам ясно сказав, що ж ви перепутали?

Але тут негадано в животі Фед'ка так забурчало, що він, тільки ойкнувши, кулею вилетів з хати... Так і закінчилася історія з зіллям... Того дня Фед'ко, раз у раз хапаючись за живіт, бігав у бур'ян та все бурчав, що глуха тетеря переплутала зілля.

— Галю треба було приворожувати, а не мені від живота!..

Лише в надвечір'я Фед'кові трохи полегшало і до нього почав повертатися бадьорий настрій.

— Головне — духом не падати,— казав він сам собі.— На помилках, як каже голова колгоспу, ми всі вчимося. Та й що таке, зрештою, зілля? Бабські забобони, пережиток! На живіт воно, може, й діє, а до любові треба по-серйозному підходити... Що ж придумати на даному етапі?

Фед'ко готує агресію

Минув ще один день безнадійного Вітьчного кохання.

Галя Козачок пташкою пурхала по Чаплях, розносячи пошту, і не відала й не гадала, яку тільки диверсію готовував для неї тихий та непомітний Фед'ко Котигорошко, той вольовий Фед'ко, котрого вона так марно намагалася спокусити солодкою халвою і котрий все-таки проговорився, у кого закоханий Вітька.

А розпочалася та диверсія з такої от філософської дискусії.

— Під лежачий камінь і вода не тече. Треба вже від слів активно переходити до діла, як каже голова колгоспу. Давай атакуємо Гальку з усіх боків, вкрутимо її добряче й підсунемо ультиматум! Будь спокійний, вона викине білий прапор.

— Чи ми її вкрутимо, це ще бабуся надвоє ворожила,— зітхнув Вітька, — а що вона нас укрутила, то це точно.

— Ех, ти, панікер! Та коли ми будемо так падати духом, то нам забезпечена самотня й одинока старість! — докоряв "диверсант".— Та якби ти тільки чув, як вона вчора допитувалася, в кого ти закохався! Цілу тонну халви мені обіцяла! Та я витримав, хай вона помучиться та посумує, а потім ми її одним ударом — бах! — і перемога. Я сьогодні цілу ніч не спав та в поті чола писав до неї любовне посланіє. Звичайно, від твого імені.

— І написав? — стрепенувся Вітька.— Ану, читай!

Фед'ко мовчки витяг із пазухи аркуш паперу, відкашлявся, надав своєму обличчю урочистого вигляду і почав:

— "Дамі серця моого. Найпрекраснішій серед найпрекрасніших Галі Козачок од Вітьки Горобця любовне посланіє.

О Богине!.. Доношу до Вашого відома, о найпрекрасніша серед усіх Дів вашого району, що я безтязмо і до смерті закохався у Ваш образ і гину без Вас, як гине мандрівник у пустелі без краплини живлющої й зцілюючої водички..." — Ну, як? — не втерпів Фед'ко.— Дух забиває?

— Забиває,— згодився Вітька.— У мене аж в очах потемніло. Але чому Галя найпрекрасніша лише в районі? Став у межах усієї області.

— Добре, звеличу її в масштабах усієї землі! — охоче погодився Фед'ко.— Мені це нічого не коштує. Слухай далі. "О чарівницце! О, де Ви взяли чар і причарували мене навіки й полонили мене до могили?.. О мадонно!.. Ваші очі сяють для мене, як дві зорі серед мороку ночі, а Ваші губи — морські корали, а Ваші дрібні зубки — як два разки дорогоого намиста, а шия у Вас лебедина, стан Ваш гнучкий, як тополя, мова — як спів струмочка весняного, як спів соловейка на вранішній зорі, а посмішка Ваша — як теє яснєє сонце!"

О Богине!.. Беручи до уваги моє палке й гаряче кохання до Вашої особи, прохаю Вас, розтопіть своєю посмішкою кригу моєї самотності, зігрійте моє одиноке серденько..."

— Підожди, підожди! — перелякано замахав Вітка руками.— Бо в мене голова йде обертом.

— Потерпи, вже не так багато,— заспокоїв Федько.— Я теж мало не очманів, як писав. "Як сонце, з'явилися Ви на моєму горизонті і своїм життєдайним промінням осяяли моє самотнє життя. Тож, беручи до уваги, що я не можу без Вас і дня прожити, закликаю Вас активно відгукнутися на щирий зойк моого палкого серденька і взяти найактивнішу участь в коханні, любити мене до смерті й призначити рандеву".

— А де призначити — тут чи на тому світі? — не зрозумів вкрай спантеличений Вітка.— Я хочу, щоб тільки тут.

— Це й мається на увазі,— задоволено посміхнувся Федько.— А взагалі яке враження?

Вітка довго стояв, як прибитий, безпомічно кліпаючи білими віямі.

— Сильно! — врешті сказав він.— Хоч я нічого й не втимив.

— Головне, що дух забиває! — захоплено вигукнув Федько.— Від такого послання й цариця впала б замертво, не те що Галька.

— Покладаюсь на тебе. Але гляди, якщо з Галею що трапиться, то головою відповідатимеш! І листа віднесеш сам, прямісінько їй у руки,— сказав Вітка.— А я не піду.

— Гаразд,— погодився Федько.— Підкладу вже їй бомбу і візьму перший удар на себе.— Він поклав листа за пазуху, підв'язав потугіше

штани й витер під носом: — Жди мене або живого, або з перебитими ногами. Коли ж зовсім не повернуся, не поминай лихом!

— Раз мати родила! — відповів Вітъка.— Я тебе не забуду, мій вірний, друже.

Діалог про підготовку до штурму

— Ну?.. Що?.. Та не тягни... Віддав?..

— Віддав... Хе-хе-хе...

— Прочитала?

— Прочитала.

— І що?.. Та не тягни, Жучок!

— Ну, прочитала, а я стою. І вона стоїть. І дивиться...

— На кого дивиться?

— Та на мене ж.

— А чого це вона на тебе дивилася?

— А я хіба знаю? Стоїть і дивиться, наче хто її по голові стукнув. Та все лоба тре, мов до пам'яті приходить. І дивиться на мене.

— Ну, подивилася, а далі що?

— І далі дивиться і мовчить.

— Та що ти за цяця, щоб вона на тебе довго дивилася?.. Диво яке?

— А я хіба винен? А вже потім як опам'яталася, то як засміється!..
Трохи не впала. А я стою й чую, що в мене ось-ось штани зсунуться...

— Та провались ти з своїми штаньми!.. Ну посміялась, а далі що?
Плакала?

— А далі каже: "Передай Вітъці Горобцю, щоб він сьогодні о п'ятій
годині наніс мені візит".

— Який це візит? Він важкий? Я донесу?

— Підеш і без візиту. Чого це ти будеш надриватися. Радій, що вона
тобі рандеву назначає. До тебе дійшло?

— Ур-р-ра!!! Ой, ти молодець, Федъко!

— Тепер все залежить від тебе. Зумієш їй вкрутити, вона викине білий
прапор.

— А що ж робити, щоб вкрутити?

— Пхі... Це я тебе навчу. Значить, так. Сядете ви на лавочці і будете
дивитися на місяць, а ти на додачу ще й зітхатимеш.

— Як?

— Ну, так, ніби ти помирати зібрався і ніби все життя для тебе одне
пхі! Втямив? Так у книжках зітхають.

— І поки зітхати?

— Поки витримаєш... А ти думав, легко бути закоханим? Тут ще помучитися треба. А коли побачиш, що вона до тебе хилиться або покладе голову на плече, то називай її "зіронько", "сонечко мое яснеє", "ясочко", ну і так далі.

— А якщо не любить?

— Якщо не любить?.. Гм... Тоді кажи так: "У-у, зміюко лукавая!" — і в очі заглядай, коли будеш казати.

— Зміюко лукавая?

— Та ні, це коли "зіронька" чи "сонечко". А коли назвеш зміюкою, то одразу ж тікай, щоб, бува, не навернула чим. Бо жінки — вони такі, на все здатні. Он дядька Митрофана жінка так сковородою по голові гуркнула, що отакезна гуля вискочила. А потім ще й у сільраду бігала, і дядько Митрофан ще й винуватим був. Он які тепер жінки, так що будь обережний!

— Я готовий до всього!

Коли б автор писав ліричну повість про перше кохання, то він так би закінчив цей розділ: "О, де взяти слів і як тими словами передати ту бурю, той тайфун, що здійнявся в душі Вітьки Горобця! Подумати тільки, Галя Козачок призначила йому перше побачення! Перше побачення першого кохання! О, де взяти слів! О, як тими словами про це на папері розказати? Раз-бо в світі буває перше кохання і перше побачення! Неймовірна подія в чотирнадцятирічному житті Вітьки Горобця! Невже муки безнадійного кохання зникли так швидко і так швидко з'явиться щастя?.. Та кричати про це треба, на сьоме небо треба дертися пошвидше і звідти переможно оглядати усю матінку Землю:

— А що, бачили? Недарма Фед'ко всю ніч готував свою "бомбу"!..

Кажуть, що на перше побачення закохані мчать з такою радістю, яка по силі вибуху еквівалентна добрій сотні тонн тротилу. Може, й так, а тільки Вітъка Горобець більше розгубився й злякався, аніж зрадів. Куди й поділася його хоробрість. Одне діло самому тихенько кохати, а друге, коли вона каже "приходь". Ось тут Вітъка й злякався, ніби відчував, що це кохання приведе його до команди: "Вогонь!"

На Голгофу!

І пішов Вітъка Горобець на перше побачення до Галі Козачок, як на страту. Ой, та й довга ж дорога! Ну, візьми себе, Вітъко, в руки. Всі ми, смертні, пройшли й пройдемо по цій дорозі. Одні раніше, другі пізніше, одні сміливо, другі — ледве ноги тягнучи. В одних ця дорога з гороб'ячий скік, а в інших тягнеться через багато земель, і вони блукають по ній десятки років. Але йдуть. Іди й ти, білявий, хлопчику! Що вдієш, вся чоловіча половина роду людського приречена пройти по цій дорозі. Тож будь мужчиною, Вітъко, не треба так хвилюватися й губитися! Звичайно, тут ще бабуся надвое ворожила, не знаєш, що тебе чекає — чи голгофа з хрестом, чи едем з райськими садами...

Ну, сміливіше, Вітъко! Оглянься, в цю гамлетівську для тебе хвилину — "бути чи не бути" — за тобою покірно котиться вірний Федъко.

Він також намагається підняти твій настрій.

— Ві-і-тъко, ну хіба так можна? — докоряє він, йдучи слідом.— У тебе такий вигляд, як у Саливона, коли його з мішком дерти спіймали. А ти ж несеш візит дамі свого серця!..

— Вертайся! — не обертаючись, каже Вітъка.— Далі я сам піду. Що буде, те й буде.

— Та я ще хоч трішечки...

— Кажу, вертайся!..

— Ну, гляди ж, Вітъко! Повертайся з щитом або на щиті!

Сів Федъко край дороги, підпер голову руками і, дивлячись услід Вітъці, важко зітхнув: ой, прийдеться ж колись і йому йти по цій дорозі на свою голгофу чи у свій едем!.. І в Федъка аж похололо всередині. "Яка тільки доля нещасна в мужчин" — сумно думає він,— і чого дівчата не йдуть до нас самі?.."

Кажуть, що на перше побачення летять на крилах кохання, і ще кажуть, що в ту ніч тъохкають соловейки і звабливо сяє красень місяць. Може, воно й так. А тільки Вітъка не летів, а ледве ноги тягнув, бо, видно, зовсім відмовили йому крила. Ніби ж і сміливий хлопець, а так розгубився! І, як на гріх, жодний соловей не тъохкав. Лише на телефонному стовпі сиділа стара скуйовджена ворона з двома пір'їнами у хвості й так недоречно каркала, як недоречно каркають всі ворони на світі.

Вулиця довга, пряма, і там, у кінці, Галина хата з голубими півниками на причілку. Вітъка притишує ходу, щоб хоч трохи відтягти вирішальну хвилину, як раптом хата з голубими півниками сама починає рухатися йому навстріч.

Ні, немає вже назад путі, тільки вперед!

Хата з голубими півниками наближається все швидше, швидше. Ось уже пропливають кущі бузку, посаджені колись руками Галі, ось уже пливуть різьблені ворота, ось уже пливе хвіртка... Ну, сапни повітря, хлопчику, і заходь. Дивись, для тебе відчинена хвіртка. Ну, сміливіше!..

Та ноги несуть його далі...

Він уже минає хвіртку, як раптом дзвінке, веселе:

— О! Вже й на нашій вулиці орли літають!..

І на воротях — Галя. Ні, не Галя, а ясне сонце. І Вітка в першу мить зажмурюється од дівочої посмішки.

— Добривечір! — гойдається Галя на воротях.— Дозвольте поцікавитися, куди це ви путь-доріженьку тримаєте і які думи оповили ваше ясне чоло?

— Та-а...— зам'явся Вітка.— Я... е-е... прогулююсь. Свіжим повітрям дихаю.

— А я й не знала, що біля моого двору таке свіженське повітрячко!

О Галько! Та хоч не вбивай хлопця так одразу і так наповал! Ну, дай же йому опам'ятатися, пожалій його.

— Залітай, орлику! — ще ширше відчиняє Галя хвіртку.— А я думала, що ти замість себе Федька пришлеш.

Тягнучи ноги, Вітка заходить у двір. Нічого поки що не бачить.

— Дихай, орлику, свіженським повітрям,— ласково запрошує Галя.— У дворі воно ще свіжіше. Тільки не стій так рівно, а то мені аж страшно стає. Сідай.

Вітка сідає на лавочку і все ж залишається рівним і високим. Галя теж присідає на краєчок. Перше хвилювання потроху зникає. До хлопця знову повертається здатність мислити, говорити.

— Яка сьогодні гарна була погода,— нарешті каже він.

— Авжеж, гарна,— згоджується дівчина.— Як у холодку лежати, то навіть дуже гарненько, а я поки пошту рознесла, думала, згорю на сонці.

І тут тільки Вітъка помічає, що в дворі повно квітів, різnobарвних, запашних. Тут айстри, жовті гвоздики, висока рожа, чорнобривці, нагідки, черевички, майори; нічні фіалки вже починають несміло розкривати свої ніжні пелюстки...

— Ти лю-любиш квіти? — чомусь шепотом питає хлопець.

— Лю-люблю,— також пошепки відповідає дівчина.

Вітъка скошує очі і бачить близько себе тоненьку дівочу шию з маленькою синьою жилкою. Та жилка швидко-швидко пульсує. Потім його погляд надибує традиційні дівочі ямочки на рожевих засмаглих щоках з ледь помітним ніжним пушком біля вух, ще вище Вітъка бачить тонку брову, мов крило чарівної птиці...

Галя нараз повертає до Вітъки обличчя з очима, повними сміху і ще чогось невловимого, од чого радісно стискається серце, з напіввідкритим маленьким ротом — і хлопець мало не задихається... Яка ж вона гарна!.. Куди він раніше дивився, куди?.. О сліпець!.. О великий сліпець!.. І добре, що хоч вчасно прозрів!

"Пора вже зітхати",— спохвачується хлопець і, набравши побільше повітря в легені, натужно зітхає. Потім скоса дивиться на дівчину. Подіяло чи ні? Та Галя щось продовжує розповідати про свою пошту. Тоді Вітъка вдруге зітхає, ще натужніше, але Галя, як і раніше, не помічав. А вже за третім разом Вітъка передав куті меду й гикнув.

— Ти, мабуть, вдавився? — сполошилася Галя.— Одразу б і сказав, а то так страшно зітхаєш. Давай я стукну по спині.

І Галя заходилася тарабанити хлопця кулачками по спині, і це ніби зовсім пробудило його.

— Галю!..— наважився він і, глянувши в її чорні бездонні очі, у яких спалахнули вечірні зірниці, полетів немов у космічну глибінь.— Галю...

— Що, хлопчику? — Галя покуювдила його білявий чубчик.— Скажи Фед'ку, щоб більше не писав таких посланій, я все-таки ще хочу жити.

— Галю... Я...— Вітька наважився і взяв її за руку.— Я...

Дівчину ніби й чекала цього.

— Ой, забула! — схопилася.— Мені ж треба повну діжечку води натягати. Ой, дасть мені мама, як прийде. Може, ти хоч відеречко витягнеш, орлику?..

— Та я! — зривається на ноги Вітька.— Для тебе хоч цілий океан!

— Мені не океан, а діжечку, Вітюньчик.

Так і сказала: Вітюньчик. Та хто ж на Вітьчиному місці після такого слова не буде носити воду? Та після такого слова можна всі океани долонями вихлюпати! Вітька хапав відро і мчить до колодязя.

— Діжечка біля сараю, Вітюньчик! — кричить навздогін Галя.— Щоб повну натягав, а я скоро повернуся!..

Діжечка виявилася здоровенною бочкою, відер на тридцять, але що вона означав в порівнянні з словом "Вітюньчик"? І Вітька заходився з такою енергією і таким запalom носити відра, що й землі під ногами нечув. Правда, після десятого відра запал трохи пригас, і хлопець, сівши передихнути, з жалем подумав: чого було не запросити на таке randevu

й Фед'ка. І тільки подумав, а Фед'ко вже із-за воріт виглядає і пошепки запитує:

— Ну, як?

Удвох робота пішла значно жвавіше. Фед'ко витягував відра високим скрипучим журавлем, удвох виважували його на зруб, Віт'ка виливав у "діжечку". Так витарабанили і вилили ще п'ятнадцять відер води.

— Я й не підозрював, що кохання таке важке,— зітхав Фед'ко, тягнучи двадцяте відро.

Через годину, коли приятелі, стомлені, мокрі, із стогоном доливали останнє, тридцять третє відро, у двір впурхнула Галя і весело заторохтіла:

— Ой, спасибі вам, хлопчики! Приходьте ще й завтра на рандеву, я буду рада-радісінька!..

Фед'ко скоса поглянув на діжку й здригнувся.

Спали хлопці, як мертві. Віт'ка всю ніч бурмотів: "Тягни, тягни, Фед'ко, та не хлюпайся!.."

О зміюко лукавая!!!

Другого вечора Віт'ка рубав дрова у Галі Козачок. А що він мав робити, коли, прийшовши на своє друге побачення, застав дівчину за прозаїчним рубанням дров. Не міг же він сидіти склавши руки і спостерігати збоку, доки Галя впорається з цим нежіночим ділом?

— Спасибі тобі, Вітюньчик! — заторохтіла, даючи хлопцеві сокиру.— А я думала, що замучусь з клятими дровами. Ти справжній мужчина, Вітюньчик!

І Вітъка Горобець в одну секунду злетів на сьоме небо і затанцював там од радощів! Подумати тільки! Галя назвала його справжнім мужчиною! Та хіба хто відмовиться рубати дрова, почувши оці слова?

Галя, як і першого вечора, кудись зникла. Та Вітъка того не помітив. Він рубав дрова, рубав натхненно, наче пісню співав. Сокира так і гуляла в руках, як іграшка, Дзвеніла і, здавалося, теж співала.

Незчувся, як у двір зайшов Федъко з кувалдою і двома клинами в руках.

— Як ти здогадався взяти? — здивувався Вітъка.

— Бачив учора, що в неї дрова не рубані,— коротко відповів той.

Робота закипіла. Вітъка наколював чурбаки, ставив клин, і хлопці по черзі гупали кувалдою так, що чурбаки із дзвоном розліталися по всьому дворищу.

— Га-ах! — кричав Федъко, опускаючи кувалду.— Кохання — штука серйозна!

— Ге-ех! — підтримував його Вітъка.— Вчися, колись і тобі доведеться. Ніде ти не дінешся!

Ось тут і сталося...

Федъко саме підняв над головою кувалду, щоб добре розмахнутися. Вітъка сидів і тримав клина. Удар затягувався.

— Та бий, чи ти заснув? — крикнув Вітька.

Удару не було.

Вітька звів голову і здивовано кліпнув очима. Фед'ко стояв, як дерев'яний, високо над головою тримаючи кувалду, і дивився кудись убік. Вражений Вітька встав, глянув і собі... Остовпів. Закам'янів на місці. Занімів! Спершу не повірив власним очам. Городом йшла Галя, його Галя із сином чаплівського фінагента Петром Білим! Вона весело сміялася до нього, і Петро теж сміявся. Отой завжди прилизаний, напахчений одеколоном мамин синок, Петро Білий. Отой Петро Білий, ябеда і боягуз, хвастун і брехун, якого Вітька терпти не міг. І до нього так привітно посміхалася Галя, його перша любов...

Вітька ворухнув похолоділими губами і не спромігся й слова сказати. Фед'ко все ще непорушно стояв і високо над головою тримав кувалду. Був схожий на скульптуру молотобійця в Парку культури і відпочинку. Його погляд наче приріс до того городу. І в ту ж мить Вітька відчув, як сповзає із сьомого неба на грішну землю...

— О зміюко лукавая!! — нарешті повернув язиком в пересохлому роті.

Від його голосу й Фед'ко очунявся, кувалда тихо вислизнула з рук, грюкнулася додолу. Проте ще якусь мить тримав руки над головою, а потім повільно опустив їх. Повернув до Вітьки посіріле обличчя:

— Ба-бачив?.. — запитав заїкаючись.— Ба-бачив, я-ак ду-дурнів учать?.. Нам со-со-киру у руки да-дала, а сама з Пе-петром Бі-білим... За-закривай кра-крамничку та буд-демо змоту-у-ватися зві-звідси...

— У-у-у, змія!!! — важко дихав побілілий Вітька.— Отак зрадити? Отак обмануть? Отак круг пальця обвести? Як сліпе кошеня... А я ще воду носив, дрова рубав!..

А Федъко вже отямився і стояв на диво спокійний.

— У житті, Вітъко, як на довгій ниві,— підсмикнув штани.— Може ще й таке трапитися, бо жінки, вони на все здатні.

Федъко знову був Федъком: флегматичним, спокійним, добродушним і вайлуватим. Підхопив кувалду та клини, ще раз глянув на город.

— Ну, ходімо, поки нам нової роботи не знайшли. На помилках, як каже голова колгоспу, ми всі вчимося.

Вітъка вискочив з двору, наче окропом ошпарений. Тепер він уже спізняв усього: перше кохання, перше побачення і першу зраду.

— Це ще пх! — філософствував Федъко, несучи кувалду й клини.— Он у дядька Гаврила було вже троє дітей, як він застав свою Мелашку біля стіжка з кіномеханіком... Ото була історія! Кіномеханік рабки поліз од того стіжка і цілий місяць кіна не крутив... То що й говорити. А згадай козака Чаплю. Цей ще більше постраждав, бідолаха, через жінок...

Що мав на увазі Федъко Котигорошко, згадуючи козака Чаплю, ми зараз повідаємо. Кажуть, що на місці нинішніх Чапель був колись хутір запорозького козака Данила. Dobryй був козак Данило: не боявся ні меча, ні дикого коня, ні кosoокого яничара! I не зnav би й горя веселий козак Данило, якби не його осоружний ніс, довгий та гострий, наче дзьоб. Хто наділив козака таким недотепним носом, ніхто не зnav, а тільки прозвали Данила через той ніс Чаплею. Спершу хоробрый козак Чапля не горював ні від носа, ні од прізвиська. Коли він налітав із Сагайдачним на Кафу громити яничар, то довгий і недоречний ніс аж ніяк йому не заважав. Та й самі яничари звертали увагу лише на його шаблюку.

І все було б добре, якби Чапля, на свою біду, не закохався у дочку шинкарки, красуню Оксану. Сунувся хоробрий козак Чапля до красуні, а та в крик:

— Ой леле!.. Такий ніс на свято ріс, а ти його, козаче, в будень носиш!

Чапля погорював трохи, визнав за краще вдарити з тилу та атакувати шинкарку, щоб з її допомогою вкосъкати непокірну Оксану. Але виявилось, що штурмувати Кафу було легше. Правда, шинкарка спершу мовби й не заперечувала проти сватання Чаплі, а лише сказала:

— Ніби й не поганий ти козак, Даниле, і хутір добрий маєш з усією живністю, а хто тебе знає, що в тебе на мислі? Поживемо — побачимо, що ти за їден, а тоді вже й віддам Оксану.

Повеселій Чапля захотів показати себе з усіх боків. Знав, що шинкарка понад усе цінила тих козаків, котрі днювали й очували в її шинку. Отож Чапля й унадився в шинок. І чим більше він пив з приятелями і чим більші компанії з собою водив, тим привітнішою до нього робилася шинкарка. І коли за літо Чапля тайш завоював її симпатії, то виявилось, що свататися до Оксани уже не було рації: хутір поплив, за борги прямісінько шинкарці в руки. І назвала вона той хутір Чаплі, на згадку про довгоносого невдаху, і віддала його своїй Оксані в придане, коди та одружувалася з молодим сотником...

— Он як воно, Вітько, було! — торохтів дорогою Фед'ко.— Хутір пропав за цю любов, козака жінки вкрутили! А ми ж тільки дрова: рубали їй, і вкрутити нас, самокритично кажучи, нічого не коштувало! Ex, нещасливе наше село на кохання з самого початку.

— Уб'ю! — раптом стис Вітька кулаки.

— Кого? — повернувся до нього Федъко.— Коли Галю, то дарма. Чи ж винувата дівчина, що ми з тобою такі капловухі вродилися? Петро й води не носив, і дров не рубав, а, бач, одразу ж у город! А ми кувалдами гепали. Ні, коли бить, то, по-моєму, треба Петра. І побити добряче, щоб не посмів до Галі і в двір заходити. Може, ще і вдасться його відігнати. Бо жінки, як казав дядько Гаврило, визнають того, хто їх вкрутить.

— Я готовий! — сказав Вітъка, засукуючи рукави.— Я йому покажу Галю! Він мене запам'ятає!

— Підожди, не гарячися, тут треба добре обміркувати. Можна Петра застукати в темному місці і...

— Я не злодій, щоб кидатися до нього вночі,— перебив його Вітъка.— Якщо битися, то вдень і по-чесному. Що козак Чапля зробив своєму супернику-сотнику?

— А що б же? — здвигнув Федъко плечима.— Не ціluвався ж. На герць його викликав. І бились вони на шаблюках!

— Оце по-чесному і по-козацькому! — загорівся Вітъка.— Я теж Петра викличу на герць.

— Тобто на дуель? — задумався Федъко.— Я читав, як на дуелі б'ються, ї знаю правила. Оце буде по-благородному. А коли хочеш і зовсім бути благородиш", то бери мене своїм секундантом.

— А зброя де?

— Ну, шаблюк ми не дістанемо, а самопалів можна. Я ще підчитаю в Пушкіна про дуель, і Петрові боком вилізе Гая Козачок!..

От вам і все!

...А в автора опустилися руки.

Все!

Автор чесно виконав свій обов'язок і, як умів, розповів про те, як перше кохання Віті Горобця привело його, Вітю Горобця, до першої і, гадаємо, останньої дуелі.

Пора вставати, Вітю. Твій час настав.

А ти все ще спиш із гарячим піском на животі, закоханий мій мужчино чотирнадцяти неповних років.

Ти спиш останній раз перед дуеллю, спиш і...

І сниться тобі похоронна процесія, і духовий колгоспний оркестр, спалахуючи проти сонця міддю, грає траурний марш... Все село проводжає тебе, Вітя Горобець, в останню твою путь!

Плаче за труною Галя, побивається: ой, на кого ж ти, мовляв, мене покидаєш?..

"Не знаю", — гірко думає Вітя і кріпиться з останніх сил, щоб і собі не розплакатися. Не гоже покійнику на своїх похоронах плакати.

Всі плачуть... Федя плаче і навіть Грицько Причепа на даному етапі рукавом сльози витирає.

А голова колгоспу, схилившиесь над тобою, сумно каже:

— Шановний товаришу Горобець! Радимо вам спати спокійно і вивчати у сні класиків!

І тебе опускають у яму.

— Н-не-е хо-о-очу-у-у!!! — зненацька кричиш ти.

— То вставай, як не хочеш! Чого ти репетуєш, як тітка Марфа, коли в неї гроші на базарі витягли,— хтось каже голосом Федька Котигорошка.

— А потім вона прийшла додому і знайшла гроші в себе під подушкою, в панчосі...

— Е-е... Г-га-а?!.— Вітъка закричав і схопився.— Що?

— Чого ти як самашедший кричиш? — Федъко аж відскочив.— Вставай, пора вже...

— Що?.. Га?..— важко дихав Вітъка.— Мене вже убили?

— Ще ні,— утішає Федъко і, підтягнувши штани, оптимістично закінчує,— але можуть... В тебе все, як кажуть, ще попереду... Отож протри очі і ходімо на поле бою.— Подумавши, радить: — Коли будеш через поріг переступати, високо піdnімай ноги, щоб, бува, не спіткнувся... Є така прикмета: хто спіткнеться перед дуеллю, того неодмінно вгепають!

Вітъка не хоче, щоб його вгепали, тому, високо піdnімаючи ноги, старанно переступає через поріг і жмуриться від ласкавого вранішнього сонця.

— Який гарний ранок,— зітхає він.

— Як завжди перед смертю...— по-філософському каже Фёдъко.— Трохи не забув... Виходячи з хати, не озирайся, бо потім не повернешся назад... Носа не вішай і йди з гордо піdnятою головою. Коли раптом що... ну, вгепають тебе, всі будуть казати, що він ішов з гордо піdnятою головою в свою останню, так сказати, путь!

І вони пішли. На поле бою.

Вітька Горобець крокує попереду, як і годиться, з гордо піднятою головою, Фед'ко Котигорошко, підтримуючи в пазусі самопал, котиться за ним слідом і важко зітхає. Вітька на ходу роздивляється село і теж зітхає. Гарне ж яке рідне село! Все в яворах. А на левадах — верби. Сади вишневі, яблуневі всюди... Сорока десь безтурботно скрекоче, граки галасують... То там, то тут поважні, солідні лелеки на хатах стоять і гречно, з гідністю на світ білий дивляться... Надивляється Вітька, може, більше він і не побачить уже Великих Чапель?

Фед'ко позад нього шморгає носом.

— Ти чого? — не обертаючись, питає Вітька.

— Жа-жалко... — пхикає Фед'ко. — А раптом тебе вгепає Петько? Він такий, що на все здатний.

— Будь мужчиною, — радить Вітька. — Якщо і загину, так на полі бою, як і подобає справжнім мужчинам!

— Я збережу про тебе світлу па-пам'ять у серці, — Фед'ко витирає слізози і вмить стає по-діловому зібраним. — Значить, так... Давай швидше, бо Петька ще подумає, що ми злякалися...

Друзі наддають ходу.

— Ех, і буде ж зараз стрілянина! — Фед'ко аж руки від задоволення потер, радий, що така важлива подія, як дуель, не обійтеться без його, Фединої, участі. — Недарма ж я всю ніч самопала готовував! — Сплювує і авторитетно заявляє: — Баб-бахне, будь здоров! Або Петьку, або тобі добряче перепаде!.. Поживемо, як кажуть, побачимо.

Вітька без особливого ентузіазму додає:

— Поживемо — побачимо, кого бабахне.

Дуель

25 липня 1964 року.

Сім годин ранку.

Самопали вже заряджені.

Секунданти уточнюють останні деталі дуелі.

Дуелянти похмуро стоять біля своїх бар'єрів на березі ставка і стараються не дивитися один на одного. Їх розділяють дванадцять кроків. Дванадцять кроків життя і смерті. Навіть галасливі сороки затихли на вербах і зацікавлено спостерігають, що ж діється біля ставка. Цього разу агресії на їхні гнізда ніби ніхто не замишляє.

— Увага! — урочисто вигукує Фед'ко і рвучко підсмикує штани.— Через дві хвилини ви будете стрілятися за Галю Козачок! Перший постріл по своєму супернику Петру Білому вробить Вітка Горобець...

— Ти не заговорюйся! — перебиває Вітка свого секунданта.— Він для мене не суперник. Він просто нечесна людина, і все!

— Ще б пак! — закопилює Петро товсту рожеву губу і презирливо спльовує.— Наче я винуватий, що ти гепав кувалдою!

— Замовкни! — потрясає Вітка самопалом і від ненависті аж танцює.
— Ти зараз одержиш все, що хотів!..

— Противники, не дратуйтеся, бо вам ще треба стрілятися,— заспокоює старший секундант.— Дотримуйтесь правил дуелі. Я пропоную вам в цю останню, так сказати, історичну хвилину помиритися.

— Пішов ти к чорту з своїм мирінням! — вигукує Вітька.— Я першим покохав Галю, і вона перша звернула на мене увагу. І якщо Петро хоче миритися, то хай відмовиться од Галі!

— Ніколи в світі! — чвиркає Петро і береться руками в боки.

— Не забувай, що я перший стріляю! Я тобі покажу, як до чужих дівчат приставати!

Секунданти роздали супротивникам по коробці сірників.

— Дуелянти-и-и!! — на високій ноті затяг Федько.— До бою приготуйтесь!

Дуелянти звели самопали й націлили один на одного... Ще мить — і...

— Юрку! — звернувся Федько до Петрового секунданта.— Ану, відійди подалі од Петра, щоб, бува, й тебе не садонуло!..

Побілілий Юрко, хлопчина років дванадцяти, Петрів сусід, котрий, власне, й пішов у секунданти тому, що був винен Петру п'ятнадцять копійок, позеленів, позадкував, а тоді, щось дико крикнувши, чимдуж кинувся тікати до села, тільки штані залопотіли. Ніхто й слова не встиг сказати, як його вже не було.

— Такий прудкий довго житиме,— похитав головою Федько.

— Стійте! — раптом закричав Петро і теж почав зеленіти.— А хіба ви на-наспра-а-вді?.. Хі-хіба ще не гра?

— А-а, ти думаєш, що я гратися з тобою прийшов? — пирхнув Вітька, витягуючи з коробки сірника.— Думаєш, комедію буду розігрувати? Стій!..

— Вогонь! — крикнув Фед'ко і, впавши на землю, обхопив голову руками.

Че-е-ерк!..

Тріснув сірник, спалахнув. Вогник обхопив жовтяву порошину на запалі Вітьчиного самопалу. Ще секунда — спалахне запал і тоді...

Вітька звів голову, глянув на Петра і... нікого не побачив. Петро нісся до села в хмарі куряви точнісінько так, як писав колись Лермонтов:

Гарун бежал быстрее лани,

Быстрей, чем заяц от орла,

Бежал он в страхе с поля брани...

— Боягуз! — застогнав Вітька і в ту же секунду відчув, як його руку з силою рвонуло вгору... Ні, самопал не стрельнув, він вибухнув, наче бомба, вибухнув гулко, і клуб чорного кіптявого диму з вогнем вдарив Вітьці в обличчя. Щось з силою дзизнуло його по зубах...

Коли Вітька розплющив очі, розірваний, чорний од пороху самопал лежав долі і все ще димів. Гостро пахтіло порохом. Обличчя пашіло жаром, а на зубах щось тріщало. Вітька сплюнув — і до ніг випав почорнілий од пороху зуб...

— На кий чорт здалася така дуель? — здигнув він плечима.— Всі повтікали, а я собі зуб вигатив.

— Уже? — схопився з піску Федъко.— Тобі голови не відірвало? Ану, покажи... Ой-ой, який же ти чорнющий, як у сажі...

Федъко покрутів Вітьчину голову і, переконавшись, що вона на місці, захоплено вигукнув:

— Ну й бабахнуло ж добряче!.. Мабуть, і в селі чули.

— Чому самопал розірвало? — накинувся Вітька на свого секунданта.

— Н-не знаю,— почервонів Федъко.— Просто так...

— Не бреши! Ти насипав пороху більше, ніж треба.

— Ну, дві мірки всипав,— похнюпився Федъко.— Я хотів, щоб ти переміг. А воно...

— А воно так нечесно,— спльовував Вітька і порох, і кров.— Могло ж усі зуби повибивати.

— А де ж Петро? — озирнувся Федъко.— Уже в раю?

— Боягуз він нікчемний, а не Петро! Хвастун заячий! Та зроду-віку не повірю, щоб Галя його покохала!

— Але ж ми бачили їх разом? — розгублено кліпав Федъко.

— Тут щось не те. Галя не могла покохати такого боягуза! — азартно доводив Вітька і відчував, що від цього йому трохи легшає.

— Вітько!!! — жахнувся Федъко.— Тікай!..

Вітька рвучко оглянувся. До місця дуелі біг чаплівський міліціонер Грицько Причепа, котрий мав вуличне прізвисько Даний Етап, і немилосердно сюрчав. Цього вже не було передбачено умовами дуелі.

— Фед'ко!.. Біgom! Щоб твоєї й ноги тут не було!

— А ти?

— Мені однаково...

— Я теж не тікатиму. Це неблагородно...

Проте прожогом кинувся на другий край ставка, де були густі зарослі молодого вербняка.

— Сті-ій!!! — загаласував Причепа.— Стій, на даному етапі, бо стрілятиму!..

Щоб дати змогу секундантові втекти, Вітька повільно побіг у протилежний бік, перечепився, впав. Доки він зводився, підбіг захеканий Причепа і схопив його за руку.

— Та не сюрчіть так дуже,— набурмосився Вітька,— бо мені аж у п'яти шпигає.

— Я ось тебе сюркну по потилиці! — важко хекав Причепа.— Що це твориться?.. До чого ми... дожилися... на даному етапі?.. У Чаплях дуель. Заборонена ще при царю дуель! Із-за якогось... дівчиська... Два дурні, не досягши паспортного віку!..

— А ви не смійте згадувати Галю! — найжачився Вітька.— З мене питайте, я головний зачинщик!

— Спитаємо, голубе, спитаємо! — запевнив Причепа.— Подумати тільки! Вони стрілилися! І де? У Чаплях! У моїй дільниці, де навіть самогонників нема! Та це ж, на даному етапі, добре, що зубом відбувся. А коли б голову... одірвало? Як би я мав реагувати? На даному етапі? Скласти акт про дуель? Прикласти до нього твою дурну голову? Як речовий наочний доказ? Дивіться, мовляв, до чого Причепа дослужився? За двадцять років! Бездоганної служби! В рядах міліції! На даному етапі!

— Ну, ведіть уже, чи що,— буркнув Вітька.— Бо мені набридло вже стояти... на даному етапі.

— Постоїш, не до молодої тебе конвоюватиму. Значить, так. Ти арештований. За користування забороненою дуелею. Мусиш іти рівно, на даному етапі. Крок вліво, крок вправо — вважається втечею. В такому випадку я змушений буду застосувати зброю. Ясно? — і Причепа красномовно ляскнув себе по кобурі.

— Ясно,— похнюпився Вітька.

— Кроком руш, дуелянт!..

Арешт

Широкі дубові двері, оббиті хрест-навхрест металевими шпугами, розчинилися з противнущим скреготінням. Вітька переступив поріг. Двері з тим же скреготінням зачинилися. Бранець постояв кілька хвилин, звикаючи до темряви, а тоді, нагледівши в кутку солому, присів, задоволено простягнувши ноги. Від пострілу, арешту крутилася голова, болів вибитий зуб, і що найгірше — настрій був нікудишній.

"Ось і скінчилася мое кохання,— з гіркотою думав Вітька.— Тепер запруть мене в тюрму — і будь здоров!"

Двері знову заскрипіли і впустили... Петра білого, Вітьчин суперник стояв і безпорадно кліпав очима, звикаючи до темряви.

— Що, ѿ тебе спіймали? — озвався Вітька.

— Я сам прийшов.

— Ти ж і боягуз!.. Аж противно...

— Я не боягуз, я з повинною прийшов. А повинну голову не січуть. Це все ти винуватий,— Петро схлипував.— Ти перший викликав мене на дуель і стріляв ти...

— А чого ж ти погодився?

— Так я думав, що це гра якась.

— Було б не лізти до чужої дівчини.

— Та я Гальки ѹ бачити не хочу!

— Ах ти ж боягуз нещасний! Мало того, що з дуелі втік, так ще й дівчину ганьбиш? — схопився Вітька із стисненими кулаками.— Говори, чого ти з нею в кукурудзу ходив?

— Полов...

— Що-що?

— Кажу, що полов кукурудзу,— витирав слози Петро.— Я тільки хотів позагравати з Галею, а вона мені сапу в руки — і в кукурудзу. Ну й довелося виполоти...

Вітъка від несподіванки впав на солому і розреготався на весь сарай:

— Ха-ха-ха!.. Кукурудзу полов! Ха-ха-ха!..

— А ти дрова рубав.

— Це хоч чоловіче діло. Ха-ха! А ти полільницею був! От. Галя здорово тебе провчила, щоб не ліз куди не слід. І виполов?

— Виполов. Вона прийшла й каже: "Дякую. Тепер ти можеш іти додому". Ну, я й пішов.

— Ти, Петре, дурний, як сто пудів диму! Чого ж ти не сказав цього? Так ми б і не билися. А тепер...

Знову заскрипіли двері. Зайшов Причепа. Двері залишив відчиненими. Сам сів на стільці біля виходу.

— Ну, як справи, дуелянти, на даному етапі? — весело запитав він, оглядаючи хлопців.— Я бачу, один уже сміється. Це добре. Хоча гріхи ваші тяжкії... Ну й жара сьогодні... Ху!..

Причепа розстебнув пояс з кобурою і поклав її біля стільця, потім скинув сорочку і повісив на цвях. Лишився в одній майці, полегшено зітхнув:

— У-уф-ф-ф! Аж легше стало. Ну й клята жара. А тут ще й ви, дуелянти. Розмордувало вас, на даному етапі, у таку спеку!

Причепа (в майці зовсім не схожий на грізного міліціонера) пошкріб волохаті груди, позіхнув, зручно вмостиився на стільці.

— Ось що, шановні. Приконвоював я вас, на даному етапі, не для того, щоб в жмурки з вами в оцім сараї грatisя. Хоча й жара, дідько її бери, а доведеться мені прочитати вам лекцію на тему: "Що таке єсть заборонена законом дуель, що таке єсть кохання і що таке єсть дурні". Регламент, на даному етапі, дві години. Для виступу в дебатах — 15 хвилин. Заперечень не буде?

— Не буде,— пирхнув Вітька, бо йому починає подобатися Причепа.— На виступ у дебатах можна вже записуватися?

— Грицько Семенович? — пролунало знадвору.— Вас можна?

— Не дадуть, на даному етапі, й лекцію прочитати,— звівся Причепа.
— А ви готуйтесь до бурних дебатів,— і вийшов, щільно причинивши за собою двері.

Вітька неуважно глянув услід Причепі і від несподіванки аж свиснув...
Біля стільця лежав пояс з кобурою...

У Вітьки ростуть крила

Одним стрибком Вітька опинився біля стільця і тремтячими руками схопив кобуру.

— Значить, так,— звернувся він до посірілого Петра.— Я зараз прочитаю Причепі лекцію на тему: "Що таке зброя і як нею користуються". Витягую револьвер, зводжу курок і стаю біля дверей. Причепа, нічого не підозріваючи, відкривав і...

— Стріляти меш? — аж позеленів Петро і почав гикати: — И-ик!..

— Та слухай, боязлива твоя душа! Я вискаакую і наставляю на Причепу револьвер: "Стій! Руки вгору!" Даний Етап їх піднімав... Я йому кричу:

"Кроком руш до саю! Крок вліво, крок вправо вважається втечею, і я змушений буду застосувати зброю..."

Петро тихо охнув і, немилосердно гикаючи, поповз до соломи і став поспішно зариватися.

— Ех, ти! — сплюнув Вітька і рішуче розстебнув кобуру.

І — відсахнувся. Якби з кобури з сичанням виповзла гадюка, Вітька так не розгубився б, як розгубився, побачивши в грізній кобурі грізного сержанта Причепи... кусень, хліба і два помідори. Достиглі, соковиті помідори книші. Вітька нічого не міг втамити. Як? У кобурі кусень хліба в помідорами? Та що ж це, зрештою,— кобура для револьвера чи господарська сумка?

— Н-н-ну, що та-там? — з-під соломи озвався Петро.— И-и-ик!..

— Нічого,— спокійно озвався Вітька.— Револьвер, виявляється, дуже смачний, особливо з помідором.

Петро недовірливо виглянув із соломи.

— Вилазь уже, дам і тобі.

Вітька розділив порівну хліб, помідори і мовчки протягнув Петрові. Невдалі дуелянти в одну хвилину впоралися з хлібом, і Вітька лише сумно зітхнув:

— Шкода, що в нього така мала кобура.

Зненацька за глухою стіною саю почувся сердитий крик Причепи і розплачливий вереск Фед'ка Котигорошка. Там щось вовтузилося, а потім стихло.

Вітька здигнув плечима. По хвилі зарипіли двері, і Причепа увів за вухо в сарай Федька з лопатою в руках. Вільною рукою Федько розмазував по обличчю слози і шморгав носом.

— Ось вони, твої дуелянти,— бушував Причепа,— яких ти хотів, на даному етапі, виручити при допомозі підкопу! Тепер повний ансамбль. Для тебе, Федько, на даному етапі, доведеться прочитати лекцію на тему: "Що таке підкопи з метою звільнення арештованих і як вони розцінюються згідно карного кодексу". Іч, який, сарай підкопуватъ!.. Я тебе підкопаю, на даному етані!

— А нашо ж ви заперли Вітьку? — насупився Федько і на всякий випадок сховався за Вітьчину спину.— І прокопів би дірку, якби вас не понесло за сарай... Так, ніби іншого місця для цього немає...

— Ти мені ще будеш указуватъ? Куди мені бігати, на даному етапі? — посварився Причепа, і тут його погляд упав на розстебнуту кобуру.— Хлопці, хто лазив... до кобури?.. Де ви діли...

— Ми ваш "револьвер" з'їли,— пирхнув Вітька.— Шкода, що мала кобура... На даному етапі.

— Отакої!..— розгубився Причепа.— А що ж я обідатиму?

І в цю мить щось ніби спалахнуло. Ніби сонце вкотилося до сарая. На порозі з'явилася Галя Козачок.

— Вітюньчику?! Ти живий?! — крикнула вона радісно.

І сталося те, чого ніколи-ніколи не забуде Вітька Горобець. Скільки шитиме, що не пошле йому доля, які випробування не трапляться на його шляху, а ніколи-ніколи не забуде Вітька Горобець, як Галині руки, наче крила, здійнялися вгору, впали йому на плечі, і Галя рвучко притягла його до себе і припала губами до його обпеченої щоки.

— Ну й дурний же ти, ну й дурненький, Віťко! — не то плакала, не то сміялася дівчина в оторопілого хлопця на грудях.— Ой, та який же ти замурзаний, дуелянтику мій!.. Ходімо, ходімо, тут колодязь у дворі, вмиєшся, дурненький Вітюньчику!

І, сміючись, Галя потягla все ще оторопілого Віťку за руку з сарая. Причепа, Федъко та Петро мовчки переглянулися.

— Лекція відміняється,— першим порушив мовчанку Причепа.— На даному етапі, прибув новий лектор...

Федъко встав і, ввертаючись до Петра, сказав:

— Отаке воно життя!.. Хто за дівчатами не стріляє, той і не виграє... Ну, Петре, зроби, на даному етапі, дяді міліціонеру ручкою і біжи собі додому.

І, підсмикнувши штані, Федъко покотився з сарая, не забувши прихопити з собою свою лопату. Біля колодязя він усівся на камінь валун, підпер голову руками і зачудовано спостерігав, як Таля метушилася біля Віťки, як вона щось весело щебетала йому, сміялась і хлюпала на Віťку чистою холодною водою.

Віťка радісно вмивався і відчував, як од тої чистої води, яку зливала йому Галя, у нього за спиною все ростуть і ростуть крила; може, ще маленькі-маленькі, може, ще не міцні, може, ще невправні, але росли ті крила, од яких людина став крилатою.

Частина друга. Голуба куниця

Коли любиш — так женись,

а не любиш — відступись.

Народне прислів'я, яке любив повторювати Федько Котигорошка

Чаплівський цирульник

"З кожним роком розширюється сфера побутового обслуговування трудящих нашого району. З творчим вогником підійшли до такої важливої справи і в селі Великі Чаплі. І це негайно ж дало позитивні наслідки: цими днями у Великих Чаплях буде відкрито зручну і добре обладнану голярню на предмет стрижки чоловіків".

Так одного чудового дня писала районна газета "Вперед". І вдячні чоловіки — "предмет стрижки" Великих Чапель,— у захваті проковтнувши те незвичайне повідомлення районки, з дня на день очікували обіцяної революції у сфері побутового обслуговування, рідного села. До всього ж чоловіків поїдом їла практична цікавість: яку саме конкретну дату мала на увазі райгазета під формулою "цими днями"? Але всі, бодай і найвідчайдушніші, спроби розшифрувати обіцянку кінчалися таким же успіхом, як спроби розгадати таємницю зникої Атлантиди.

Після того повідомлення благополучно спливло десять років...

Побутова революція, про яку так натхненно писала газета, все ще барилася і ніяк не могла добрatisя до Великих Чапель.

Згодом виявилось, що газета, в цілому вірно освітивши події, трохи переплутала деталі: збиралися відкривати не голярню, а пекарню, і не у Великих Чаплях, а в сусідньому селі Малий Кілометрик.

Тому чаплівські чоловіки "на предмет стрижки", як і раніше, змушені були вкотре топтати знайому стежку до самодіяльного голяра діда Левонтія. Молоді роки чаплівський цирульник провів у херсонських степах. Кажуть, кращого стригаля овець за нього не було по всьому півдню України. Але з тих пір, як Левонтію в бійці вибили праве око і він, недобачаючи, зіпсував шкіру на одній вівці, з лаврами стригаля йому

довелося розпрощатися. Посумувавши, повернувшись Левонтій на свою батьківщину, монополізував "предмет чоловічої стрижки" і, довго не мудруючи, зробився головним чаплівським цирульником.

...Фед'ко Котигорошко безцеремонно покрутив сюди-туди Вітьчину голову і з притиском запитав:

— І ти з цією розкішною копицею сіна ще збираєшся на побачення?
Ти — самовбивця!..

Оскільки власник "копиці" не мав чого відповісти на своє виправдання, то Фед'ко з філософським спокоєм виніс йому смертний вирок:

— На даному етапі, як каже наш незабутній міліціонер, тобі доведеться сходити до діда Левонтія!

До семи годин вечора, на коли було призначено побачення, залишилося ще дві години, як захеканий Вітька влетів до хати цирульника й притьмом випалив:

— Ой, підстрижіть, діду, під бокс та пошвидше, бо часу в мене обмаль!.. Здрастуйте!..

Вайлаватий, давно не стрижений цирульник, бликув на збудженого клієнта єдиним і до того ж сонним оком:

— Я на Херсонщині і не таких баранів стриг, та й ті вволили чекати,— буркнув невдоволено.— Гони три гравеники і тягни стілець до вікна, де світло. Та сиди мені смирно й не совайся, бо обчикрижу не там, де треба. Будеш тоді районному прокуророві голову морочити. Знаю вас, вдячності не діждешся. Он Семену Тригубу, як він женився, по сліпоті своїй оселедця зробив замість польки, так крику на весь район було!
Невдячний народ! Горlopанить! Ніби вуха йому відшматував. Подумаєш,

з оселедцем женитися не захотів! Ну й не женися! Так ти її, видно, любиш. А я з ентузіазмом стриг.

І з цими словами Левонтієва машинка з таким ентузіазмом вп'ялася у Вітьчину потилицю, що хлопець, холонучи, зрозумів: заради сьогоднішнього побачення йому доведеться пережити якщо й не пекельні, то досить-таки пристойні муки.

Так воно й сталося. Вже за другим заходом Левонтієва машинка почала сердито шамкати. Жуючи, засмикала волосся з таким ентузіазмом, що в хлопця рясно потекли слози. А потім щось у ній здало і вона марно силкувалась якщо й не зрізати волосся, то хоч би пристойно вирвати його або самій з честю виплутатися. Але, не зробивши ні того, ні другого, покірно затихла, повиснувши на потилиці з повними волосся зубами. Левонтій звично посмикав її взад-вперед, вправо-вліво, вгору-вниз і смачно позіхнув, хруснувши масивними щелепами:

— За-а-їло... Ех, постаріла вже моя машинерія, а колись же навіть овечу вовну брала.— Подумав і додав урочисто: — З ентузіазмом брала!..

— Та домучуйте пошвидше! — благально захникав Вітька.—Хоч і без ентузіазму. Мені ж бо на сім годин треба в одне місце.

— Всіх кудись чорти несуть і всім заніколилось,— спокійно відповів цирульник.— Моли бога, хлопче, аби відпустило. Кажу тобі, постаріла моя машинерія, одного лише Причепу ще сяк-так стриже. Хоч і дільнична, а все ж, як той казав, міліція.

Вітька трохи не заплакав від болю в потилиці й образи в душі.

— Не буду ж я із-за вашого барахла зривати відповідальне побачення! Могли б давно купити нову машинку, гроші ж заробляєте.

— Ти диви-и яке-е!.. — похитав закудланою вогнистою головою херсонський стригаль. — Та я самого голову колгоспу обкарнав, і то мовчав... А двічі заїдало. Ще й подяку мені виніс.

— І за віщо? — ковтав Вітька солоні слізози.

— Еге, є за що. Ниньки лише вперті механізатори ганяють в райцентр трактори, щоб омолодити себе в салоні "Юність". Решту я омолоджу. А колгоспу — це економія пального. А ти сопель ще не витер, а вже критику розводиш!..

Прочитавши мораль, Левонтій трохи передихнув, з насолодою пошкріб давно не голене підборіддя, а тоді заходився на Вітьчиній голові розбирати машинку. Знімав з потилиці по частинах і тут же, не поспішаючи, змащував олією...

Та найстрашніше чекало хлопця попереду. Коли стінний годинник показав шість годин і п'ятнадцять хвилин, у машинці щось тріснуло...

— Благословило пружину,— махнув цирульник волосатою рукою.— Доведеться тобі, хлопче, чимчикувати додому. Прибіжиш завтра, мо', дістану де путнього дроту та зроблю пружину, тоді й закінчу твоє омолодження.

— То що ж це ви, смієтесь з мене?! — вкрай обурившіся Вітька Горобець, бліднучи й червоніючи водночас.— Куди ж я тепер поткнуся з недостриженою головою? Горобців лякати на город до діда Свирида? Омолоджуйте хоч ножицями.

— Покоси будуть,— чесно признався Левонтій.— Ножицями так низько не візьмеш, як машинкою. А я на халтуру стригти не буду. Бо я не хіп-хап якийсь. Я перший стригаль Херсона!..

Та щастя десь ще завалялося і для Вітъки Горобця. Повагавшись, Левонтій все ж таки почвалав у двір шукати дроту. У вікно Вітъка бачив, як він, кульгаючи, нишпорив попід тином, як перебирає мотки заіржавленого колючого дроту з позаторішнім листям, як тяг якусь скарлючену дротину в сіни на розправу і довго там клепав та лаявся, що до війни випускали нікудишній дріт.

Вітъка слухав те лініве бурчання і кляв себе, що згодився піти до Левонтія, хоча давно затямив, що у Великих Чаплях більше нікуди було потикатися. А стрілки невловимо повзли і повзли до цифри "сім". Може, Галя вже чекає його на леваді? При згадці про дівчину у Вітъки трохи відлягло від серця. Ще б пак! Перший-бо раз у житті йтиме він з дівчиною в кіно, та ще й на вечірній сеанс, як справжній мужчина.

Вже кілька тижнів минуло з часу тої злополучної дуелі, а Вітъка все ще ніяк не міг заспокоїтися. Про дуель дізналось всенікє село — старі й малі довго потішалися над дуелянтами й вигадували різні комічні історії. Вітъка ладен був тоді світ за очі втекти...

Врятували чаплівські дівчата. Вони гуртом витягни Вітъку Горобця на високий та почесний п'єдестал "справжнього чаплівського мужчини" і ставили в приклад усім хлопцям.

— Ах, не говоріть, ми, звичайно, проти дуелей... — грайливо щебетали.
— Але по-справжньому може кохати у Великих Чаплях, либонь, один Вітъка Горобець!..

На безмежне міліцейське щастя Грицька Причепи, ніхто з чаплівських парубків не відважився взяти приклад з Вітъки Горобця. І той продовжував самотньо стояти на величному п'єдесталі. Справжній мужчина (бодай і в масштабах одних лише Великих Чапель!) — це щось та значило!

Вибрали вільну від слави хвилину, Вітька запросив Галю Козачок у кіно. І (о радість!) дівчина, ледь зарожевівші, погодилася. Шаріючи, опустила над темними бездонними озерцями очей пухнасті вії. Вони злегка тріпотіли, бентежно й призовно...

Трагедія Федька Котигорошка

— Ex, і до чого ж тільки не доводять оці дівчата! — трагічно вигукнув Федько Котигорошко, сердито викручуючи після прання свої єдині штани.

— Правду казав колись дід Филимон своїй ненаглядній бабі Филимонисі: ти ж мене, молодого, підманула, ти ж мене, молодого, з ума-розуму звела!..

Стояв голяка біля корита і, сопучи та пирхаючи, сердився:

— У них, бачте, кохання, а я мушу штани свої прати!.. З чужого похмілля голова тріщить, як каже голова колгоспу!

Щойно з флегматичним і невразливим Федьком сталася така жахлива історія, що навіть його, врівноваженого і спокійного, надовго вивела з себе.

— Федь, ти винахідливий? — збираючись до Левонтія, запитав його Вітька Горобець.

Котигорошко пильно подивився на приятеля і посилено засопів:

— Кожний кавалер зобов'язаний купляти своїй дамі квитка на культпохід у кіно,— відповів із зворушливою серйозністю і бездоганним знанням справи.— Але мені абсолютно незрозуміло, де я повинен діставати для вас гроші?

— Цього і я поки що не знаю,— щиро призвався Вітька.— Але ти прямо телепат. Ти вражаєш мене своїм надприродним чуттям. Що в мене на думці, те в тебе на язиці. Чистісінський тобі Вольф Мессінг!

— Ти це серйозно?! — аж розімлів від задоволення Федько, і повне кругле обличчя хлопця засвітилося нестримною радістю і гордістю.— Серйозно — з Мессінгом?

Про Мессінга Федько перечитав усе, що міг дістати, і таке порівняння із знаменитим феноменом телепатії приємно вразило товстуна. Почував себе так, немов з'їв кілограм пречудової пахучої халви.

— Буду я з тобою жартувати, коли в мене нема за що Галю в кіно вести,— похмуро буркнув Вітька, і його тонка й висока фігура, здавалося, ще дужче потоншла од скрутної безвиході.— Ти — вилитий Мессінг!

— Тоді я для тебе гори переверну! — вигукнув зраділий Котигорошко і, сяючий та задоволений, покотився додому.

Проте гір перевертати не став, а шаснув у сарай, набрав повну пазуху яєць і, жмурячись від повноти щастя, що схожий на Мессінга, запихтів до сільського буфету.

Все йшло добре. Котигорошко благополучно добрався до буфету і вже хотів було зайти, як його увагу привернула одна несправедливість. Біля конов'язі тупцяла гніда коняка. Маленьке руденьке лошатко з білою зірочкою на лобі жадібно іржало і тикалось мордочкою, прохаючи молока. А коняка чомусь сердито фирмала і кожного разу відганяла лошатко геть, ще й намагалася брикнути його ногою.

Таке несправедливе й брутальне поводження із меншим вкрай обурило Федька. Забувши, що в пазусі два десятки яєць, "викапаний Мессінг" рішуче підійшов до скупої коняки, хотів посовістити її. Але в ту мить невідомо звідки впав на коняку голодний ґедзь. Коняка мотнула

головою... Удар дістався Котигорошкові, і він з двома десятками яєць у пазусі, навіть не охнувши, покотився аж до дверей буфету. І, доки котився, вся ота лекція вмить вилетіла з голови, та, власне, й совістити коняку було вже пізно...

Підтримуючи руками штани, з холош яких витікала яєчня, розлючений Фед'ко чимдуж покурів додому, кленучи все на світі: і коняку, і себе, і яйця, і навіть безневинного Мессінга.

Так, це була катастрофа.

Але штани вже сохли, і до Фед'ка поволеньки поверталися рівновага та спокій. Все ще сопучи, він усівся на лаві проти вікна, зітхнув і задумався. Більше яєць у сараї немає (чекай, поки ті кури знову нанесуть!), а Вітъка ось-ось прибіжить. Ex!.. Отак підвести свого друга в такий відповідальний для нього день. Чортова коняка, і де вона взялася!

Замислено глянув у вікно і оторопів. Що за халепа? Біля хвіртки зупинилася знайома гніда коняка зrudим лошатком і заіржала, а в сіdlі сидів не хто інший, як міліціонер Грицько Причепа. Він прив'язав коняку до воріт, відчинив хвіртку і, вже йдучи до хати, на ходу поправив кобуру.

Котигорошко заметушився, не знаючи, що діяти. Двері рвучко відчинилися. На порозі, загороджуючи вихід, виріс Даний Етап. Зіщулившись, Котигорошко хотів було мишею прошмигнути у нього між ногами, але Причепа міцно вхопив втікача за руку.

— Страйвай, кажу!.. Іч, прудкий який.

"Е,— сумно зітхнув Котигорошко,— від своєї долі і в рідній хаті не скроваєшся..."

— Це тебе під мій транспорт понесло? — грізно запитав Причепа, суплячи колючі, мов два остюки, вигорілі брови.

— Ну, мене...

— З яйцями? — ще дужче насутились колючі остюки.

— Ну, з яйцями,— смикається Фед'ко.— А що таке? Я ж вашої кобили не з'їв!..

— Яка там кобила? — обурився Причепа.— На дуелі вже побував, а не можеш коня від кобили відрізнати. Ну й молодь пішла!..

"Що він меле? — подумав Котигорошко.— Який кінь, коли з лошатком?"

— А скільки яєць мав у пазусі? — тоном слідчого запитав Причепа.— Гляди мені, без окозамилювання!

— Ну, два десятки.

— І всі потовк? — запитливо стовбурчились остюки.

— Усі. А що?

Причепа швидко розстебнув кобуру (Котигорошко злякано шарахнувся вбік) і витяг з неї карбованець.

— Значить, так, дуелянт...

— Секундант,— перебив Котигорошко.— Старший.

— Гаразд, старший секундант. На базарі десяток яєць, за даними міліції, коштує полтинник. Одержані карбованець, за два десятки, на даному етапі. І щоб більше не лазив під моїм транспортом. Ясно? — і його

колючі остюки здалися тепер Федъкові м'якенькими і гарними, мов два рудих метелики сіли біля очей.

— Так точно,— розплівся в посмішці Котигорошко, затисши в кулаці карбованець.— Єсть, більше не лазити під вашим транспортом. От з-здорово! Спасибі, товаришу Причепа! Я в захопленні, на даному етані!

— Дякую гнідому, що ребер не поламав,— затримався в дверях Причепа, і його брови-метелики весело тріпотіли.— І не плутай більше коня з кобилою.

— А руде лошатко з білою зірочкою на лобі? — кліпнув Федъко віями.
— Чиє ж воно?

— Сам думаю над цим,— цмокнув язиком Причепа.— Судячи по всьому, воно загубило свою маму. На даному етапі. І прибігло в міліцію. Оце їду шукати розсяву. Бувай здоров, старший секундант. Передавай гарячий привіт дуелянтovі.

Скільки буде двічі по два?

Ручний годинник у Вітьки Горобця, звісно, ще не водився. Біжачи на побачення, він, за порадою Котигорошка, прихопив хатній будильник. І хоча він був дещо завеликий — кишеня відстовбурчувалася,— але, як гаряче запевняв Котигорошко, це суща дрібниця. Головне, що Вітька завжди скаже точний час, коли про те раптом запитає Галя Козачок.

А поки що будильником користується сам Горобець: раз по раз заклопотано зиркає на нього. Сім годин... П'ятнадцять хвилин на восьму... Галі не видно. Невже не прийде? Але ж обіцяла. І начебто з радістю. Чи, може, тільки так здалося?..

Вітька все кружляє й кружляє між вербами. На ньому нові (сині в смужечку) штани й жовті рипучі черевики. Рукава білої сорочки по-

парубочому закачані по лікті. На голові — бокс (таки домучив клятий Левонтій!), білявий чубчик непокірно стовбурчиться.

Хлопець мріє про ту щасливу мить, як між вербами з'явиться Галя. От якби їй хто-небудь погрожував. Ну, звичайно, не смертельно, а так, в міру, щоб Вітька міг себе як слід показати. Приміром, сікається до дівчини злющий собака. Вітька відважно йде на того злюку грудьми й рятує кохану... Собака? Теж знайшов небезпеку. Та Галю всі чаплівські собаки знають як облуплену, бо в кожний двір пошту розносить!

Горобець підбирає небезпеку більш серйозну. Хлопцеві так хочеться утнути щось героїчне, щось таке лицарське. Безперечно, на очах у дівчини. Щоб побачила, який він сміливий та відважний. От якби на леваду вискочив лев... О!.. Лев — підходящий об'єкт для Вітьчого лицарства. Кинувся б тоді хлопець на царя звірів, мов той витязь у тигровій шкурі... Або на леваду вибігає чорна пантера. Або ведмідь, наприклад. Чи, на гірший випадок, снігова людина... А що?

За хвилину на мирній леваді клекотіли жахливі битви. На Галю зграями кидались леви, підступно повзли чорні пантери, рикали тигри, важкою ступою сунули африканські слони, звивалися бразільські пітони, скрадалися дивізії кащеїв, ескадрильями налітали баби-яги, повзли семиголові гідри; на беззахисну дівочу голову, до всього, обрушувалися урагани й тайфуни, під ногами в неї провалювалася земля, а в небо шугали вулкани, і, користуючись бідою, з ножами в зубах повзли ще й пірати!

Левада гуркотіла, ревла, вила, гула, стугоніла, тріщала, тряслася... Непереможний Вітька Горобець, мов той демон, носився в скаженій круговерті й виносив Галю на руках... Виносив трохи злякану, але цілу-цілісіньку.

— Добрий вечір, орлику!..

Горобець здригнувся і застиг. У вухах ще ревіло побоїще, перед очима маячили леви, тигри, пантери, кащей, пірати, слони, і він ледве розгледів за ними Галю. Вона підходила до нього, струнка й висока, в білому-білому платті, зашаріла від швидкої ходи, а очі сяяли ніяково й радо.

— Здрастуй, Галю,— опам'ятався нарешті хлопець.

— Пробач, я трішки затрималась. Заледве встигла рознести сьогоднішню пошту. Стільки листів та газет!..

Ходили поміж вербами, і Вітка розгублено мовчав, бо не знат, як поводитись і що говорити. Галя, схиливши голову набік, задумливо перебирала в руках квіти.

— Кажуть, дощ буде...— нарешті видавив а себе хлопець і тут же покартав себе: "Теля! Не міг нічого кращого придумати. Теж мені бюро погоди. І квітів не здогадався принести. Осел! Справжнісінький осел!"

Дівчина ледь помітно посміхнулася, промовчала. З її тонких, рухливих пальців сипались на біле плаття червоні пелюстки півоній...

Вітка безпомічно озирнувся. О, де та грізна небезпека, котра загрожувала б його коханій?.. Щоправда, Галя — дівчина не з лякливих. Сам Причепа колись потиснув її руку і подякував за відвагу. Він тоді їхав велосипедом мимо колгоспної ферми, звідти вискочив бугай Кордебалет. Бугай задрав хвоста, роги до землі і як зареве та навперейми... Звісно, Причепі нічого не лишилося, як тільки кинути велосипед і оперативно видряпатися на телефонний стовп. Правда, як він ухитрився без кітів зафурчати аж до самих фарфорових чашечок, навіть сам начальник райміліції не знає.

Коли Галя з'явилася на вулиці, Причепа вже сидів на стовпі й так оглушливо сюрчав звідти, що аж дроти гули. А Кордебалет у відповідь

люто ревів та все бив лобом у стовп, розгойдуючи його разом з Причепою. Проте відважний міліціонер не здрейфив, а продовжував немилосердно сюрчати, як він згодом казав,— "для підтримки порядку".

— Як тобі не соромно дядю на стовп заганяти! — з докором підійшла Галя до бугая.— Ану, геть звідси, бо дядя Причепа всі чашечки поскручує. Кому сказала?.. Як візьму хлудину, то знатимеш мене!..

На превеликий подив Причепи, Кордебалет скорився. Востаннє трахнув об стовп і понуро пішов до ферми, а його вигляд так і говорив: "Ех, завжди ці жінки лізуть не в свої справи".

Миттю зсунувшись на землю, Причепа обтрусило, сховав у нагрудну кишеню сюрчик, поправив кобуру, міцно потиснув Галі руку і сказав:

— Ось так повинно наше населення допомагати працівникам міліції в повсякденній роботі!

Отака була Галя.

А зараз їй ніяка небезпека не загрожувала. Навколо було мирно й буденно. Жінки вистелили на леваді полотно, галасували, ганяючи м'яча, діти, а над селом займалися вечірні дими. Пахло миром, вечеровим спокоєм, затишком. Сонце втомлено котилося до горизонту. Ні, не передбачалося небезпеки. Не везло Вітьці Горобцю, не везло...

— Вітю! — раптом озвалася дівчина тоненьким голоском.— А скільки буде двічі по два?

Вітька від здивування трохи не спіtkнувся.

— Двічі по два? — кліпав білявими віями, і його голубі очі аж потемніли від подиву.— Та чотири. Чого це ти питаеть про це?

— Щоб почути твій голосок,— відповіла дівчина та й затулила сміхотливі вологі губи пломеніючими півоніями...

"Казбек"

І тоді Вітка заговорив.

Заторохтів швидко, запально, гаряче, ковтаючи слова і стріляючи ними З кулеметною швидкістю...

З його уст так і сипались десятки історій, одна однієї цікавіша, одна однієї неймовірніша. Змінювались континенти й країни, острови й ріки, народи й епохи, звичаї та закони. Ганнібал і Македонський, Сагайдачний і Майн Рід, Галактика і середні віки,— все змішалося і пливло перед спантеличеною дівчиною. Вітка опускався в океанську глибину і знаходив там не одну, а цілих три зниклі Атлантиди, з океану шугав аж на Марс і зривав покривало таємності з нього, не переводячи подиху, хапав сонце і миттю розбирав його по шматочках...

І все торохтів, торохтів, торохтів...

Але це — в думках. А вголос, як не силкувався, а все ще не міг нічого путнього видавити з себе.

Йшли вузькою звивистою вуличкою, що вела з левади у центр села до клубу. Вітка був радий, що вірний Федько таки роздобув для нього карбованця, і він тепер купить Галі квиток, як справжній мужчина.

А поки що хлопець елегантним жестом (принаймні так йому здалося) витяг з кишені коробку "Казбеку". Він не курив і терпіти не міг їдкого тютюнового диму. Але всезнаючий Федько авторитетно заявив, що всі закохані неодмінно смалять цигарку за цигаркою у всіх романах, повістях, кінофільмах, бо диміння — то ознака благородного хвилювання.

Вітъка Горобець змушений був погодитися і потягти в батька коробку "Казбеку".

Подавивши в собі огиду до тютюну, запалив цигарку, затягнувшись і хрипло закашляв.

— Вітю! — здивувалась Галя.— Ти куриш?..

— Тягну,— відповів недбало і прикусив губи, бо кашель так і рвався з грудей.

— По-моєму, не ти її, а вона тебе тягне,— заперечливо похитала головою Галя.

Вітъка знову затягнувшись і забухикав ще дужче, а в горлі ніби пройшовся хто ращпілем.

"Як закохані цю гидоту смалять? — кусав губи, аби хоч трохи стримати кашель.— Якщо ще раз потягну, то, мабуть, впаду серед вулиці".

Та більше тягти не відважився. Тихцем за спиною викинув недокурену цигарку і сапнув свіжого повітря. Трохи полегшало.

Та не зробив після того й десяти кроків, як позаду почувся відчайдушний жіночий вереск:

— Рятуйте!!! Якась трясця підпалила!!!

Вітъка сполосено оглянувся. Біля двору бігала язиката Пріська Деркач, прозвана в селі за довгий язик Тиліхвоном, і, б'ючи об поли руками, щодуху лементувала:

— Пужар!.. Горю!.. Тушіть!..

А над сухіш очеретяним тином вився голубий димок і вже вибивалися вгору червонясті язички.

Роздумувати було ніколи.

— Я — зараз! — крикнув Вітъка до Галі й метнувся у Прісьчин двір.— Відро у вас є?.. Вода?..

— Пужар!.. Горю!.. Тушіть!..— не чуючи й не бачачи нічого, галасувала Пріська.

— Відро, кажу, у вас є? — закричав Вітъка.— Та не робіть, бабо, паніки, бо й хата згорить.

Доки знайшов відро та витяг з колодязя, над тином витанцьовувало полум'я. А на селі вже гудів гул, хряпали двері, дзенькали відра, і по сухих грудкуватих дорогах панічно торохтіли підводи.

— Пужар!.. Горю!.. Тушіть!.. — не змовкала Пріська, і її лемент долітав до найвіддаленіших закутків, будоражачи все село.

Пожежу загасили швидко. Тину згоріло мало, щось метрів з півтора, а решту рятівники в поспіху розтягли й розкидали по вулиці і навіть ринули було валяти тин у Прісьчиної сусідки.

Коли все притухло і лемент вщух, а дядьки й тітки галасливо вмивалися біля колодязя, примчала пожежка. Дужі хлопці-молодці, аби не везти води назад, облили на всякий випадок Прісьчину хату і задоволені поїхали дogravati у доміно.

Тільки тоді Галя розшукала у натовпі Вітъку.

— Ой, який же ти замурзаний! — сплеснула руками.— І вуха у сажі, герою ти мій сміливий, орлику відважний! Ти, мов той лев, накинувся на вогонь.

"Ex,— тяжко думав хлопець.— Раз трапилось показати себе, та й те, коли сам підпалив бабі Прісьці тин. Треба ж було кинути цигарку. Чого доброго, міг півсела з димом пустити"...

І везе ж ото людям!

Коли зайшли до клубу, докручувалася добра половина фільму. Довго в пітьмі шукали вільного місця. Вітъка, водячи Галю за руку, волів, щоб те місце не скоро віднайшлося. На екрані щось тріщало, ревло, стріляло й кричало, а Вітъка все водив і водив за собою Галю, міцно стискуючи маленьку руку. Його штовхали: "Куди прешся на голови?!" А хлопець нічого не бачив і не чув, тягаючи за собою покірну дівчину, доки їх силоміць не посадили.

Аж тоді передихнув і глянув на екран. Безстрашний лицар, молодий і дужий, ефектним випадом шпаги проколював бородатого жахливого пірата. Потім він спустився в трюм і невдовзі виніс на палубу юну красуню принцесу, полонянку морських розбійників.

Ніжно голубіло море, тріпотіли білі паруси, поволеніки танув у голубизні пороховий дим. Навколо валялися порубані пірати, а юна принцеса ніжно обнімала за шию хороброго лицаря і дивилася на нього, як віруючий дивиться на божий лик: захоплено, віддано.

"І везе ж ото людям!..— мучився Вітъка, заздрячи кінолицарю.— А тут ні одного тобі пірата, немов крізь землю провалилися..."

Губи лицаря-визволителя жадібно потяглися до трепетних уст принцеси. Ось-ось вони мали злитися в довгому щасливому поцілунку.

Галя соромливо опустила голову, ніяково зиркнула на екран з-під пухнастих вій: і хотілося дивитись, і соромилась...

Вся зала принишкла в очікуванні того поцілунку.

І раптом у Вітъчиній кишені голосно задеренчав будильник.

— Цить!..— зашипів зніяковілий хлопець і поспіхом стис спітнілою рукою кишеню, немов хотів заткнути будильнику невчасно розкритого рота. Але той, дригнувшись у руці, все деренчав і деренчав, ніби хто проколював його шпагою.

Поцілунок був зірваний. Натомість, певно, від голосного деренькотіння на екрані заворушився один з недобитих розбійників... у залі знявся репет обурення:

— Хто там дзвонить?!

— Заткніть йому горлянку, бо всі пірати повстають!!!

Будильник, розкрутивши всю пружину, нарешті стомлено затих з почуттям чесно виконаного обов'язку. Герої нарешті поцілувалися. Але ефект був уже не той, і враження було зіпсоване. Це відчули, очевидно, і самі герої, бо чомусь зробилися в'ялими й байдужими, а на екрані поспішно вискочив "Кінець".

Ой співали цвіркуни, заливалися...

Вони йшли, побравшись за руки, а куди — і самі не знали. Простували просто так, як просто так ходять ночами закохані. Їм було хороше гуляти вдвох під рясними зорями, хороше було триматися за руки й слухати невидимих цвіркунів. В серпневій темряві, теплій і лагідній, мільярди цих "невгамовних рицарів ночі" творили найсвітлішу симфонію літа. Невидимі

музики були всюди, під кожною травинкою, і здивована, оглушеня ніч аж розколювалась від їхньої нестримної дзвінкої радості.

І сталося чудо: якийсь особливо меткий і голосистий цвіркун заспівав у Галиніх косах. Він співав, заливався, він тріщав, кричав у дівочому волоссі, і Галя стояла зачарована, приголомшена, боячись ворухнутися, навіть кліпнути віями, притискала руки до грудей, аби стримати серце, аби воно било не так бентежно й лунко, аби не сполошило цвіркуна.

І Вітъка застиг зачарований, трепетний і теж боявся дихнути й жмурився, боячись радісними блискучими очима стривожити співака. Відчув себе найщасливішою людиною. Розумів, що не кінолицарю треба заздрити, а хай той лицар заздрить йому, Вітъці Горобцю, бо не в його принцеси, а в Галі Козачок заливається цвіркун, і не принцеса, а Галя — найчарівніша дівчина в світі.

Од радості й щастя, що переповнювали його вщерть, хлопець стиха дзвенів юним сміхом.

— Я й не знала, що ти так гарно смієшся,— шепотіла дівчина.

А Вітъка відповідав їй, що він найщасливіший у світі, бо найкраща дівчина планети Земля йде поруч з ним.

З луків пахли зів'ялі, звечора скошені трави, з полів тягло запахом хліба й стерні. Незчулися, як дійшли до ставка. На березі таємничо шуміли верби й осокори, сходив червонястий мідний місяць, а другий плив у ставку. Десь скидалися сонні коропи і чути було, як крапала червоняста від місяця вода.

Стояли на тому місці, де зовсім недавно відбулася дуель і де grimів постріл кохання.

Вітъка спрагло зазирає у темні дівочі очі, мов у пречисту криницю, і бачив у них і червонястий місяць, і білі зорі, і себе, і навіть бачив, як скидалися у ставку сонні коропи, а з них тихо крапали червонясті краплі... Незчувся, як припав губами до напівшвидких, бентежно-тремтливих, але відчайдушно покірних вогників-губ...

І здригнулась планета Земля...

Коли з клітки вискачує лев

Все відбулося так.

І ніч була збентежена, і планета не спала, і тополі стартивали у небо, і рясний зорепад феєрверком вітав чистоту першого поцілунку.

Все було саме так.

Щоправда, в ту мить, як здригнулась планета і народився перший поцілунок, біля ставу пролунало здивоване і вражене:

— Хі-і! Оце так Ві-і-тька-а! Ну й дає!..

І вдруге здригнулась планета Земля, а разом з нею й закохані. І відскочили одне від одного так стрімко і так рвучко, немовби їм під ноги впала й люто засичала індійська кобра. І від того стрибка враз заніміли цвіркуни, а червонястий місяць, злетівши вгору, побілів з переляку і все навколо засяяло-засвітилося білим дивомвидивом.

Кобри ніде не було, а метрів за десять од закоханих, залитий місячним сяйвом, стояв та привітно й добродушно всміхався... Фед'ко Котигорошко. В першу мить Вітъка хотів було розкрічатися і кинутися на приятеля з кулаками та, глянувши на його безгрішну і сяючу посмішку, стримався.

— Ти чого тут? — сердито запитав.— Хто тебе просив?

— Та так, прогулююсь,— відповів Федько з таким незалежним виглядом, немов тільки й робив, що гуляв ночами біля ставка.— Проходжу мимо, дай, думаю, подивлюся, як воно тут уночі: романтично чи прозаїчно?

Галя весело сміялась, а Вітъка сердито супився і щось бурмотів собі під ніс швидко, запально.

— Ну чого ти белькочеш, як дідів Свиридів індик? — добродушно запитав його Федько.— Так, ніби мені не можна чудової літньої ночі провітритися біля ставка. Ще Гоголь сказав, що я не знаю української ночі...

Лише тепер Вітъка побачив, що мирний і добродушний Федько мав незвичайний вигляд: за поясом у нього стирчала сокира, в одній руці він тримав вила-трійчата, а в другій — великий кухонний ніж.

— Федюшенько, ну куди це ти так екіпірувався? — сплеснула Галя руками, і луна ляснула над ставом.— Чи не пірати часом замишляють набіг на Великі Чаплі?

— Кажу, прогулююсь,— неохоче почав Федько, але не стримався і випалив: — О восьмій вечора передавали по радіо, що з пересувного звіринця в Одесі вискочив лев і його вже три дні не можуть спіймати. Вам ясно ситуацію?

— Так де ж та Одеса, а де Чаплі? — засміялася Галя.— Тисяча кілометрів.

— Еге,— недовірливо відповів Федько.— Говори, теревень! Хто знає, що стукне звіряці в голову. Візьме та й прибіжить у Великі Чаплі, злющий та голоднющий, а вас тут безвідповідально носить ночами біля ставка —

не вчуєте, як і лев з'явиться. Ні, ви вже собі цілуйтесь, а я постою на варті. Закохані, відомо, нічого не бачать і не чують...

З цими словами Федъко всівся під вербою.

Вдруге поцілувати Галю Вітька вже не відважувався. Кляв працівників звіринця, що так необачно проморгали в Одесі лева.

Довелося під охороною Котигорошка поверратися в село.

Дарунок

— На даному етапі, ви вже навіть поцілувалися, а ти досі не піdnіс їй жодного дарунка,— з докором похитав головою Федъко Котигорошко.— Ну, куди ж воно годиться, га?

— Що ж я повинен їй дарувати? — з подивом, запитав Горобець.

— Купи з півкіограма цукерок,— мрійливо облизав губи Котигорошко.— Тільки не подушечок чи барбарису, а тих, що сорок копійок сто грам. Або печива чи плиточку шоколаду "Оленка". Словом, на даному етапі, ласощів треба піднести. Щоб любов укріпити.— І широзердно додав: — Не скупій, як Кіндрат Печериця, його за це й жінка з хати вигнала. Дівчата дуже люблять, коли їх вгощають. Хоч і утратно, а що вдієш? Всі закохані так роблять, не ти перший, не ти останній.

— А де я грошей візьму? — скривився Вітька.

Приятелі зітхали. Все гроші та гроші. І коли вже без них можна буде обйтися? І раптом Котигорошко, щось пригадавши, ляснув себе по лобі:

— Дурень я! Забув!.. Зараз я дістану тобі дарунок. І солодкий, і дешевий.

У діда Свирида поспіли сливи.

В того самого діда Свирида, котрого в селі дражнили Кісточкою. Бо не міг старий спокійно дивитися, як пропадають слинові чи вишневі кісточки. Де, бувало, не знайде кісточку,— обов'язково, крекучи й лаючись, підбере і в кисет сховає. А не дай боже побачить, як хто єсть фрукти і викидає кісточки, то й зовсім розкричиться.

— Що це ти, бісів сину, кісточки де попало жбурляєш?! Га?.. Думаєш, кісточці не болить, що ти її кинув? Ти ж її, шалапуте, на смерть прирікаєш! А з неї деревина отакенна виросте, годуватиме тебе, непутящого, плодами. Дай сюди, кажу, кісточку!..

— От чудило! — казали про діда.— На кісточках звихнувся!

А дід, знай, ходить по городу та довбе пальцем ямки і втикує туди принесені кісточки. Ї стільки їх навтикає восени, що весною увесь город від пагінців — як зелена щітка. А коли вони підростали, старий бігав по селу, хапав за поля першого стрічного й благав:

— Зробіть ласку, візьміть хоч один пагінець! Прошу вже вас, бо глушаться, дери його батько! Пропаде ж деревина ні за понюх тютюну. А ви пересадите, щепу зробите, отакезна вам слива виросте. Вік потім не об'їстеся слив, дери його батько, коли я брешу!

Кращого садка, як у діда, не було.

Про сливи ж і говорити не доводиться...

Прийшов Фед'ко Котигорошко і переліз через верболозний тин...

Сливи висіли густо, апетитно, ледве тримаючись на пожовтілих хвостиках. Були вони м'які, запашні й такі солодкі, що губи злипалися. Куди тому шоколаду до цих слив!

Це Федъко затямив давно.

Взагалі Котигорошко був проти того, щоб лазити по чужих садках, але, по-перше, сливи були дуже солодкі, а по-друге, у Вітъки Горобця бракувало грошей на шоколад.

Федъко вже нашматував їх півпазухи, як з хати вигулькнув дід Свирид:

— А куди ж ти ото сливи трясеш, шалапуте окаянний! А щоб тебе трясця трясла й не переставала! — і закричав на все село: — Лови його! Переймай! Хапай! Хоч кісточки мені поверни, дери його батько!..

Зрозуміло, що після такого репету Федъко, незважаючи на свою вайлуватість і неповороткість, вилетів із садка, мов куля з рушниці. Під акомпанемент крику: "Держи його!!! Лови його!!!" — понісся вулицею, не бачачи ні землі, ні неба, і на сусідній вулиці з усього розгону налетів на комірника Сидора Гуску.

— Носить тебе нечиста сила! — сердито вилася комірник, з трудом утримавшись на ногах після удару. — Щоб тебе, вітрогоне, за тридев'ять земель так несло!..

І раптом з комірникових штанів і пазухи так і сипонуло зерно!..

Федъко, зопалу не розібравши в чім річ, заверещав не своїм голосом і хотів було тікати, аж де не візьмись — Грицько Причепа:

— Що за крик, на даному етапі?

А з переляканого комірника, мов з розірваного лантуха, все сипалось і сипалось зерно. Ойкаючи, він хапався то за штани, то за пазуху, але зерно текло, як вода.

— Товаришу Котигорошко! — урочисто вигукнув Причепа.— Від імені радянської міліції дозвольте, на даному етапі, подякувати вам. Ви затримали крадія!

— Потім, потім з подякою,— скромно відмахнувся Фед'ко Й, підтримуючи руками пазуху з потовченими сливами, шмигнув у бокову вуличку.

Принишк у бур'яні, не дихаючи.

Народні прислів'я про кохання

В ніч на 25 серпня 1964 року доля Галі Козачок була вирішена.Хоча вранці дівчина, наче й не було нічого, з'явилася на пошті, а по обіді з товстою сумкою на боці вже снуvalа по вулицях і дворах і хоч була вона весела й привітна, доля її, повторюємо, була вирішена. Недарма Фед'ко, обіклавшись книжками й зошитами, просидів усю ніч в сараї, багатозначно сказавши перед цим на Галину адресу: "Ну, постривай, ти в мене дострибаєшся!" На ранок генеральний план наступу на Галину незалежність і волю було вироблено в цілому, а за деталями Фед'ко помчав до Вітьки Горобця.

Той ще мирно спав, і Фед'ко стягнув його за ноги.

— Вставай, бо маю важливу справу,— термосив його за плечі.— Так можна все своє щастя проспати.

— Ми...— забурмотів Вітька і ледве розплющив очі.— Ну чого ти причепився до мене ні світ ні зоря? Знову в Одесі тигряку випустили?

— Слухай уважно,— по-змовницьки зашепотів Фед'ко.— Я перечитав усі народні прислів'я про кохання і ось: "Любов сильніше смерті".

— Ну вірно,— позіхнув Вітъка, тручи очі.— Тільки чого ти мене розбудив? Для чого мені твої прислів'я?

— А як же ти будеш любити Галю, не знаючи скарбів народної мудрості? — захвилювався Котигорошко.— От, приміром, стоятимеш з Галею і — зітхай. А зітхнеш — одразу ж і народну мудрість: "Хто кохає, той за тим і зітхає". Або погляне на тебе Галя, а ти їй знову народну перлину: "Як гляне — серце в'яне". Але це ще не все. Я таке вичитав у народній мудрості, що ти ахнеш і за голову візьмешся!

Вітъка насторожився:

— Ну, що там ще?

Федъко урочисто витер під носом, підсмикнув штани і випалив одним духом:

— Ти повинен з Галею одружуватися!

— Що ти сказав? — стрепенувся Вітъка.

— Не я сказав, а народна мудрість,— поправив Федъко.— Слухай уважно: "Коли любиш — так женись, а не любиш — відступись!"

Вітъка був приголомшений, вкрай здивований і вражений. Навіть його білявий чубчик настовбурчився здивовано і вражено.

— Ого! — врешті вигукнув Горобець.— Виходить, я можу одружуватися?

— Не можеш, а зобов'язаний! — впевнено відповів Котигорошко.— Народна мудрість з цього приводу ясно говорить: любиш — женись, а не любиш — відступись. Що ж тут неясного? Як не любиш і не хочеш

женитися, дай, мовляв, другому дорогу. Не сиди, як собака на сіні: сам не гам і другому не дам.

— Я Галі нікому не віддам!

— Ну от! — розцвів Федько.— Ти її любиш — ти й мусиш на ній женитися. А то Галя хтозна-що про тебе подумає. Любить, навіть поцілував раз, а женитися не хоче. Ні, треба негайно брати хлібину і йти свататися.

Вітъка увібрал голову в плечі і злякано глянув на Федька:

— А гарбузяки вони того... не піднесуть? У них уродили...

— Та що ж вони — дурні? — аж обурившся Федько.— Можна подумати, що ми йдемо до них грошей позичати. Ти скажи, був я у тебе секундантом?

— Був.

— От. А сватом і сам бог велів мені бути. Іншого виходу в тебе немає, хоч і вмри тут. З коханням не жартують, ще древні мудреці казали.

— Так я ж з Галею ще про це не говорив,— завагався було Вітъка.

Але Федько швидко розвіяв його сумніви.

— Але ж ти її вже раз поцілував? Я навіть свідком був. І потім — в кіно водив. Хіба цього не досить? Потім, сват для чого, по-твоєму? І потім... Та що й говорити! Я так зроблю, що Галя й писнути не встигне, як буде засватана. О! А там уже, як голова колгоспу казав: хоч і буде каяття, та не буде вороття. Бо коли засватана, то хоч-не-хоч, а заміж іди. Народна мудрість з цього приводу ясно говорить: засватана — як продана!..

— Хай буде по-твоєму,— згодився Вітька.

— О, це інша річ! — повеселів Федько.— Чую голос справжнього мужчинини Великих Чавель. І доки ти не передумав,— біжу в сільмаг за хлібиною, потім ще раз перечитаю, що там свати про куницю співають, і...

І, не договоривши, Федько покурів до сільмагу, діючи по принципу: куй залізо, поки гаряче.

Турецький охотник

І сталося диво дивнєє у чотирнадцяте літо Галі Козачок року 1964, дня двадцять п'ятого, місяця серпня.

Прикотився в дівочу хату маленький і товстенький весільний сват з білою хлібиною в руках, купленою в сільмазі за двадцять дві копійки, та й став на порозі. О, скільки сватів отак перестояли, скільки гарбузів на дурничку переносили і скількома рушниками були перев'язані та скількома чарками призапрошенні! Тож сміливіше, хлопче, не ти перший, не ти останній з славного-преславного племені сватів. Починай, Федько, все одно автор не має часу читати лекцію "Сватання і роль сватів в історії людства". Хай уже іншим разом, а ти починай!..

— Здрастуйте...— тріпнув Федько чорним чубчиком.

Соломія Кіндратівна, Галина мати, низенька рухлива жінка років сорока, кинула на прибулого веселим чистим оком і співуче, м'яко відповіла:

— Здрастуйте, добрий чоловіче.

Гість відразу ж її поправив:

— А я вам не добрий чоловік.

— Овва!..— сплеснула мати повними руками.— А хто ж ти, коли не добрий чоловік? Прямо не відаю, чи й до столу запрошувати.

— А-а, Федько! — відклала Галя книжку.— Проходь, чого ж ти стоїш, хати нам не засидиш.

— А я вам і не Федько,— насупився гість, переступаючи з ноги на ногу. Проте до столу пройшов і зупинився, як вкопаний.— Не Федько я...

— А хто ж ти такий? — Соломія Кіндратівна вдала, ніби не впізнає хлопця, котрого минулого літа застукала під грушевою з повного пазухою речових доказів.

— Охотник я турецький,— буркнув Федько.— Так, ніби по мені не видно...

— О-о, здалеку пташка до нашої стріхи прилетіла! — похитала головою мати.— А я думаю, де ж я тебе раніше бачила?.. А воно в Турції. Правду кажуть, гора з горою не сходиться, а людина... То куди ж оце, охотничку, путі, тримаєте?

— За голубою куницею йду!

— Ох ти ж, боже мій! — охнула мати, опускаючись на лавку.— Невже ото з Турції аж у Чаплі за голубою куницею?

— За нею,— кивнув Федько головою.— Я, значить, із землі турецької. Випала у нас пороша. Пішов я, значить, шукати звіриного сліду. От іду та й іду собі, сліду катма, коли це навстріч мені князь. "Ей ти, охотник,— каже він,— поможи мені, бо не сплю, й не їм, і спокою не маю. Трапилася мені голуба куниця — красна дівиця. Пособи мені спіймати тую куницю. Десять городів тобі дам, тридев'ять кладів золота".

— Багатий,— прокоментувала Соломія Кіндратівна.— Та хоч би ж слово своє стримав. Бо й мідяка в нього потім не випросиш.

— Пішов я по сліду,— торохтів Федъко, входячи в роль і нічого не бачачи й не чуючи навколо себе.— По всіх городах був, у Туреччині всі усюди виходив, усі царства облазив — ніде не видно голубої куниці.— Федъко розвів руками і тяжко зітхнув.— Немає, мов крізь землю вона провалилась! Дери його батько, як дід Свирид каже. Кажу князю: "Треба іншу куницю шукати". А князь і слухати не хоче. "Мені,— каже,— тільки Галю Козачок, бо іншої куниці й даром не хочу". Пішов я, значить, вдруге по сліду та й напав. У ваш двір слід мене привів, у вашій хаті голуба куниця схovalась. І кажу я вам: віддайте за нашого князя та вашу голубу куницю!

Сват змовк, стомлено сопучи та спідлоба чорними очима поблискуючи.

— Вік живи — вік учись,— по хвилі озвалася Соломія Кіндратівна.— Скільки живу, а й не відала, що в моїй хаті та голуба куниця знаходиться.

— Та он же вона перед вами,— ткнув Федъко пальцем в розгублену й зніяковілу Галю і на всякий випадок уточнив: — Дочка ваша.

Галя так знітилась, що не знала, що й діяти. Жарт це чи серйозно?.. Ах, яка там серйозність, звичайно, жарт. Але чому при матері? А втім, коли Вітка відважився з-за неї на дуель іти (їй і досі заздрять усі чаплівські дівчата), то чому б і не пожартувати з сватанням? А гарно виспівує цей Федъко. Що він язикатий — знала, але щоб так складно небилиці плести... А щоки горять... Ах, які капосні щоки, так і горяТЬ, горяТЬ... Ну й утнув же Федъко!..

— То що ж ти відповіси, голуба кунице? — звернулася до неї мати. Запитувала серйозно, навіть суворо. Але Галя бачила в глибині її променистих очей, що пірнули в сітку зморщок, нестримний сміх.— Чому

мовчиш? Було б раніше сліду не лишати, а тепер треба щось турецькому охотнику відповідати. Людина до нас аж з Турції йшла. Не близький світ.

— Облиш свої витівки, Федъко! — випалила дівчина і почервоніла так, що, здавалося, ще мить — і згорить на очах у турецького охотника.

— Гарні мені витівки! — аж обурився Федъко.— Буду я заради жартів купляти в сільмазі білу хлібину за двадцять дві копійки, коли є й за шістнадцять.

— В Турцію дорога далека, то білий хліб не завадить,— розсудила мати.— А що ж це ви, охотнику, забули сказати про вашого князя? Чи, може, він такий незугарний, що вам ім'я називати його ніяково? То ми йому од воріт поворіт.

— Та це Вітька Горобець! — відповів Федъко.— Він, правда, не князь, але хлопець — о! То віддасте за нього свою куницию?

— Як вам, свате-охотнику, і сказати? — задумалась мати.— Не хочеться аж у Турцію свою дочку віддавати. Далеко дуже.

Федъко заспокоїв:

— У вік техніки живете. Реактивні он літають.

— Квитки дорого,— стояла на своєму Соломія Кіндратівна.— І потім, шановний старосто, застукали ви нас зненацька. Тому вибачайте, але не можемо у вас білий хліб узяти і вас рушником пов'язати.

— Та що ж тут голову ламати?..— нервував сват.— Все й так ясно. Я ж не корову у вас купую. Народна мудрість ясно з цього приводу говорить: любиш — так женись!..

Мати спершу ніби й погодилась.

— Воно-то й так... Але народна мудрість говорить: поспішиш — людей насмішиш. А ви самі бачите, як розгубилась наша куниця. Дайте нам часу гарненько обдумати ваші слова.

— І довго ж ви будете думати? — Котигорошко невдоволено засопів.

— Чи ви думаєте, що мені так легко аж з Турції до вас бігати?

— Та років так через десяток і прибіжіть.

— Тю! Та за десять років вони можуть і розлюбитися,— вигукнув Фед'ко.— Он дядько Стратулат п'ятнадцять років з своєю Стратулатихою жив, а й то сказала: "Забирай свої речі — і на всі чотири боки!" Дядько Стратулат забрав своє майно — два чемодани пляшок — і поніс у ларьок, щоб на квиток на автобус вторгувати.

Виряджаючи свата, Соломія Кіндратівна в сінях щось насипала йому в кишеню.

— Від куниці,— шепнула, покуювавши сватів чубчик.— Заходь, Федюшо, не гордися.

І довго з сінешнього порога проводжала його затуманеними очима та все шепотіла:

— Думала, дитина... А вона вже куниця...

"Віťка+Галя"

Стояли під явром, похнюпивши голови, мов ті полководці, котрі щойно програли важливу битву.

— Все? — безнадійно перепитав Вітька і пересмикнув гострими плечима.— Та не тягни, Жучок!..

— На даному етапі — все,— безнадійно розвів Федько руками.— Але будь мужчиною, Вітько. Ну, розумію, фіаско... Та Наполеону гірше прийшлося під Ватерлоо, і то витримав. Або згадай Байду. Турки його гаком за ребро чіпляли. Або візьми...

Вітька зітхнув: історія була поганим бальзамом для нього.

— І не зітхай так,— уболівав Федько.— Моя бабуся каже: півсвіту скаче, а пів — плаче. Що поробиш, ми потрапили у ту половину, що хникає. Але в нас не все ще втрачено. Ми й через десять років своє візьмемо. А що таке десять років? Пхі — і все, коли брати в історичному масштабі.

— Добре, що хоч гарбуза не піднесли.

— Еге! А гарбузового насіння для чогось насыпали повну кишеню,— і Федько витяг жменю пузатеньких смажених кабачків.— Пригощайся, іншого виходу в нас немає.

— А що де означає? — насторожився Вітька.— Коли гарбuz — зрозуміло, а гарбузове насіння?..

— Я теж всю дорогу ламав над дим голову.

— І що?

— У світовій літературі, на жаль, не згадується про подібні випадки,— сумно зітхнув Федько.— В історії теж... В енциклопедії — мовчання. Але мені здається, гарбузового насіння мені для того насыпали, щоб ми з тобою полузали і гарненько подумали. Кажу тобі, не вішай носа. Наполеону під Ватерлоо, зрештою, і кабачків ніхто не давав.

Сват з молодим лузали й думали. Кабачки були смачні. Безперечно, Фед'ко має рацію. Наполеону під Ватерлоо було гірше. Отже, носа нічого вішати. Та, власне, йому й не відмовили прямо, а попрохали зачекати. Десять років — час величенький, але що вдієш. Треба зачекати. Справжня любов все життя чекає.

— Еге! — раптом сказав Котигорошко, уважно розглядаючи явір.— Еге! — повторив він, мацаючи кору.

І з цими словами витяг з кишені складений ножичок.

— Ти що надумав? — стривожився Вітъка.

— Те, що закохані роблять,— спокійно відповів Котигорошко і видряпав на корі "Вітъка + Галя".— От,— задоволено мовив, впоравшись із своїм ділом.— Для історії. Так би мовити, для майбутніх поколінь. Хай читають. Хай заздрять. А то тільки й знають: "Ромео + Джульєтта".

— Для чого ти псуєш дерево? — образився Вітъка.

Але Фед'ко діловито перебив:

— А ти хочеш ніякого сліду в історії не лишити? Ні, так не годиться. Хай усі знають: "Вітъка + Галя". Хто після цього посміє до Галі підсокирюватися? Галі ми зайвий раз доведемо, що вона всього лише твій плюс і ніякого самостійного значення не має. "Вітъка + Галя", або повість про перше кохання. От!

Фед'ко, незважаючи на поразку, був явно не в міру балакучий, сповнений енергії. Він би й на небі написав оте "Вітъка + Галя", та шкода, що не має підходящої драбини.

— Чого тобі сумувати? Сказано, "Вітъка + Галя" — і ніде твоя куниця від тебе не дінеться! — А потім подумав і закінчив: — Як не будеш, звичайно, гав ловити!..

Гарячий пісок — ліки універсальні

І сниться Вітъці Горобцю дивний сон.

Біжить куниця — голубі іскри розсипає.

Біжить степами, ярами, лісами, а він — за нею. А голубі іскри так і сиплються, і куниця аж спалахує дивним голубим сяйвом. А він — за нею.

День біжить...

Два біжить...

Три біжить...

І вже на десятий день здоганяє голубу куницю. Ось-ось схопить її... і тільки руки простягнув, а тут хтось як крикне:

— А куди ж ти ото руками?! Іч, який швидкий!..

— Я десятий день уже біжу! — кричить Вітъка.

— А десять років ти б не хотів за куницею бігти?

— І побіжу! — вперто кричить Вітъка.—Хоч і двадцять років!

А позаду пихтить Федъко і хникає:

— Вітъко-о, я закохався...

Вітъка застиг, як укопаний:

— І ти, Брут?.. І в кого?..

— Не знаю... — Федъко задумливо гризе насіння гарбузове. — Ще не знаю у кого, але відчуваю, що закохався.

— Щось мені душно,— каже Вітъка.

...Уві сні він так голосно кричав і так безладно розмахував руками, що зовсім сполошив матір.

— Мабуть, у нього гарячка,— швидко встановила діагноз.— І добігається ж, вітрогон!..

А ліки у матері були універсальні, од усіх хвороб гамузом, будь то біль у животі чи перше невдале сватання: гарячий пісок. Нагріла його швиденько, в торбинку засипала — і синові на живіт поклала, по доброті своїй не відаючи, що синові ще десять років бігти степами, бігти ярами, бігти лісами за голубою-голубою куницею...

Чи здожене він колись голубу куницю?.. Поживемо — побачимо. Все можливо на білому світі, на даному етапі, то чого ж його носа вішати, як сказали б у подібному випадку Федъко Котигорошко та Грицько Причепа.

Пісок, особливо коли він гарячий,— теж річ корисна.

Спи, Вітъко, справжній мужчино Великих Чапель, спи з піском на животі, набирайся сил. І не сумуй. Мав рацію Федъко: ти ж не Ромео. І твоя Джульєтта мирно спить у цю ніч і, мабуть, як і ти, з нетерпінням чекає, доки спливуть десять років. І вона буде прибігати у твої сні голубою куницею, швидкою, як вітер, і бентежною, як прекрасна казка.